SZOLNOK ADÓZÓ TÁRSADALMA ÉS AZ 1828. ÉVI ORSZÁGOS ÖSSZEÍRÁS

2023.01.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS 1
A FORRÁSOK BEMUTATÁSA 3
A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE 9
ADATBÁZIS ÉS A MINTA BEMUTATÁSA 16
SZOLNOK ADÓZÓ TÁRSADALMÁNAK BEMUTATÁSA 18
AZ ADÓZÓ SZEMÉLYEK TÁRSADALMI HELYZETE 19
A HÁZTARTÁSBELI SZEMÉLYEK 20
HÁZTULAJDON 22
FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁS 24
GABONATERMÉS 25
ÁLLATÁLLOMÁNY 26
FIATALABB SZEMÉLYEK 27
KONKLÚZIÓ 28
FORRÁSOK 31
IRODALOM 31
INTERNETES HIVATKOZÁSOK 33

BEVEZETÉS

A dolgozat a társadalom történeti-statisztikai feldolgozásainak körébe illeszkedik, Szolnok 1828. évi adózó népességét mutatja be. A kutatást Bácskai Vera gondolata indította el: „Az 1828. évi országos összeírás korszerű feldolgozására mindmáig nem került sor, annak ellenére, hogy ez az egyedüli megbízható forrás a pesti adózók foglalkozási megoszlásáról a 19. század első negyedére."[1] Mivel az összeírás kiterjed a korabeli Magyar Királyság szinte teljes városhálózatára, ezért Pesten kívül alkalmas más települések társadalmának rekonstrukciójára.

A Heves Megyei Levéltárban (a továbbiakban HML) található, 1828. évi országos összeírás Szolnokra vonatkozó dokumentumai alapján készítettük el Excel-táblázat formájában az adatbázisunkat. Ez eltér a Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban MNL) 2022. szeptember 26-án átadott 1828. évi összeírás digitális formában megtekinthető adatbázistól. Az átadásra a munkánk elkezdése után került sor, többek között ez az egyik oka, hogy nem ezt használtuk fel.

Ennek az összeírásnak az adatait Bácskai Vera és Nagy Lajos a *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban* című monográfiában publikálták, viszont demográfiai adatok becslésére nem használták fel. Szolnokot alközpontként[2] tüntetik fel, amely olyan nagyvárosokat vallott piacközpontjául, mint Gyöngyös, Eger, Pest-Buda és Debrecen.[3] Arra, hogy az utóbbi két piacközpont összekötése a vasútvonal segítségével megtörténjen, közel harminc évet kell várni, de az első lépéseket már az 1832-36-os országgyűlés eredményeként törvénybe foglalták.[4] Mindez 1833 után az összeírás nádor által kért kiigazítását követően történt, ezért a jegyzőkönyvek megtekintése mindenképpen fontos lenne annak megállapítására, miért a Pest-Szolnok közötti vasútvonal épül meg az országban másodjára, miért kerül sor már az 1850-es években, közvetlenül a szabadságharc leverése után a Szolnok–Debrecen közötti vonal kiépítésére, valamint ehhez figyelembe vették-e az összeírás adatait, de erre a jelen dolgozat nem terjed ki. A szolnoki indóház jelentőségét mutatja viszont, hogy közvetlenül a Tisza mellett építették fel, elősegítve a vízen érkező termékek egyszerűbb szállítását. A vasútvonal átadására 1847. szeptember 1-jén került sor, amelyről a *Pesti Hírlap*ban megjelent cikk is beszámolt: „A'

[1]Bácskai Vera: *Városok és polgárok Magyarországon* I., Budapest, Nemzeti Kulturális Alap, 2007, 227.
[2]A tiszta körzettel nem rendelkező piachelyek, közbülső lépcsők a tiszta piacközponttal rendelkező és csak rendszertelen árucserét lebonyolító vásároshelyek között. Ld. bővebben: Bácskai Vera – Nagy Lajos: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984, 49.
[3]Bácskai – Nagy 1984, 366.
[4]1836. évi XXV. tc. *Ország köz-javát és kereskedését gyarapító magányos vállalatokról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=83600025.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27 (2022. 11. 06.)

Tisza a' Dunával össze van kapcsolva."[5] A debreceni vonalat 1857. november 19-én adták át, és a város egy második pályaudvart kapott.[6]

Szolnok sajátos földrajzi helyzetét meghatározta, hogy a Jászság és a Nagykunság kiváltságos kerületei között fekszik, a Tisza és a Zagyva torkolatánál, a folyószabályozás előtt a Tisza kanyarulataiba beszorult településként, mocsaras és lápos vidékkel övezve. Gyümölcsösökkel és szőlősökkel nem rendelkezik, mert ezek Szandán találhatók. A már II. József által elrendelt első katonai felmérés Szolnokot ábrázoló térképe alátámasztja a város általunk bemutatott földrajzi helyzetét, valamint Szanda meglétét.[7] Lélekszáma 1782 és 1785 között viszonylag alacsony és ez utóbbi területén kizárólag két épület van jelezve, ami megerősíti, hogy szinte lakatlan a szőlős funkció betöltése miatt. A két területet egy körülbelül 4 kilométer hosszú híd és töltés köti össze, melynek emlékét Verseghy Ferenc szolnoki születésű költő 1805-ös *Külső Szolnok* című verse is alátámasztja:

„Itt hempëlyëg enyves iszapjánn
a' Tiszavíz; itt omlik ölébe
Zagyvánk. Egybevëgyűltt vizeinn a' szőke folyónak
a' szép híd: a' Szandai dombig
két sor fűzfa között izmos töltésëk; utánnok
szőllők a' Varsányi határig."[8]

A második katonai felmérést I. Ferenc rendelte el 1806-ban, de Szolnokon csak 1857 után került rá sor. Ezt az bizonyítja, hogy a felmérés alapján elkészített térkép tartalmazza az *alter Bahnhof* [9] kifejezést, ami régi pályaudvart jelent, tehát a fentebb említett második pályaudvar építése már befejeződött. A térképen látható, hogy a folyószabályozás megtörtént, vagyis radikális környezettermészeti változásokra került sor, aminek velejárója, hogy a lélekszám

[5]I.J.: A ' magyar középponti vasút' pestszolnoki vonalának megnyitása, *Pesti Hírlap*, 1847/943, 1.
[6]Szikszai Mihály*:* A vasút Szolnok lendítő ereje, In: M. Román Béla et al. (szerk.): *Szolnok könyve: fejezetek a város történelméből*, Szolnok, Tisza Nyomda Kft., 2010, 87-95.
[7]Magyar Királyság (1782-1785) - Első katonai felmérés https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=2114768.9296232606%2C6020216.686044222%2C2129282.4103689087%2C6025662.824309541 (2022. 11. 05.)
[8]Verseghy Ferenc: Külső Szolnok, in Heinrich Gusztáv (szerk.): *Verseghy Ferenc kisebb költeményei*, Budapest, Franklin-Társulat, 1910, 89-90.
[9]Magyar Királyság (1819-1869) - Második katonai felmérés https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2114100.105625749%2C6020937.942469571%2C2128613.586371397%2C6026384.08073489 (2022. 11. 05.)

Szolnokon és Szandán is növekedésnek indult. A két katonai felmérés között valójában nem került sor népesség összeírásra, ezért választottuk az 1828. évi országos összeírást arra, hogy a társadalom egy részére kiterjedő adatfelvétel segítségével a város társadalmi szerkezetét dokumentáljuk a század végéig tartó fellendülésének korai pillanatában.

A dolgozat fő célja megállapítani, hogyan nézett ki a viszonylag jelentőssé váló település adózó társadalma fejlődése kezdetén, és támpontot nyújtani a város társadalmának rekonstrukciójához. Ez azt az időszakot jelenti, amikor a város Heves és Külső-Szolnok vármegye részét alkotta, valamint Bácskai Vera és Nagy Lajos egy alközpontként hivatkoznak a városra az összeírás adatai alapján. Ez a település mégis székhellyé válik az 1876. évi XXXIII. törvénycikk által elrendelt új közigazgatási beosztás szerint létrejött Jász-Nagykun- Szolnok megyében. A törvény pontosan így szól: „Ezt képezik a Jászság, a Nagy-Kunság, Heves és Külső-Szolnok megyéknek a Tisza folyó bal partján fekvő területe, kivévén az egri törvényszékhez tartozó... községeket."[10] Az így kialakított megyéket az 1877. évi I. tc.[11] iktatja a véglegesen kialakított megyehatárokká.

A város kiválasztása során szem előtt kellett tartanunk, hogy a fellelhető források mindig meghatározzák a választási lehetőségek körét, továbbá egy olyan település társadalmi adataival dolgoztunk, amelynek gyors ütemű változásait eddig nem vizsgálták, valamint a forrásanyag ilyen szempontú és ennyire széleskörű feldolgozására Szolnokra vonatkozóan korábban még nem került sor.

A FORRÁSOK BEMUTATÁSA

A munkához felhasznált legfontosabb forrásként az 1828. évi országos összeírásról (*Conscriptio Regnicolaris*) fennmaradt eredeti, Szolnok városára vonatkozó a HML-ben őrzött irategyüttes szolgált.[12] Mivel a munka legnagyobb része e dokumentum adatainak vizsgálatát teszi ki, okvetlenül fontos, hogy részletekbe menően értékeljük a forrás tartalmát. Bemutatása és elemzése elengedhetetlen ahhoz, hogy az adatállomány hitelességét és felhasználhatóságát illetően véleményt tudjunk alkotni.

[10]1876. évi XXXIII. tc. *Némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről,* 3.
https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87600033.TV&targetdate=&printTitle=1876.+%C3%A9vi+XXXIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev (2022. 11. 06.)
[11]1877. évi I. tc. *Némely törvényhatóságok véglegesen megállapitott területének 1876. évi XXXIII. tc. rendelkezése folytán törvénybe oktatásáról,* https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30 (2022. 11. 06.)
[12]MNL-HML-IV.7.a. Országos összeírások, 1720-1836, 19. téka.

A mintegy öt füzetnyi kézzel kitöltött dokumentum eredeti formában és mikrofilmen is kutatható. A forrásokon megtalálhatók az írnokok (*conscriptoris*) *Mathias Bezegh de Hajnik (extram conscriptor),*[13] és *Stephanus Frajzajzen (domesticus conscriptor)*[14] aláírásai, illetve családi címerükkel ellátott viaszpecsétjük. Ezen kívül az elkészítés szükségességét indokló latin nyelvű kézzel írott nyitó és záró jegyzőkönyvek szövegei, valamint zárásnál az 1828. szeptember 14. napi dátum, mely az összeírás jegyzőkönyvének pecsételési dátumát jelzi. Elérhető továbbá az összeíráshoz köthető három törvény. Az 1790/91. évi XXXIII. tc.,[15] mely első lépésként utasítást ad az összeírás (tc. szerint népszámlálás) tartalmának egy erre a célra kijelölt bizottság által való elkészítésére. Az 1802. évi II. tc.[16] az összeírás elkészítéséről határoz, az 1827. VII. tc.[17] pedig az összeírás jóváhagyásáról rendelkezik. A törvények mellett a HML-ben kutatható a nádori utasítás (*Instructio*) és a felszólítás (*Invitatito*), melyek az összeíráshoz tartozó eljárásmódot, illetve az elkészítésre vonatkozó felszólítást tartalmazzák.[18] A hosszú előkészítési folyamatot követően készült el az országos összeírás első változata. Az iratok keletkezési körülményeire vonatkozóan az MNL iratanyagai még sok részlettel szolgálhatnak, az összeírás struktúráját kialakító testület munkájára és a már kitöltött és ellenőrizendő dokumentumok értékelésére. Jelen munkánk keretében ezen állagok anyagainak értékelésére bővebben nem térünk ki.

Az irategyüttes összefűzve nyomtatott táblázatos formában tartalmazza a felvett adatokat, név szerint rendezve, kizárólag az adózó 18. életévüket betöltött személyekre vonatkozóan. A megjegyzések ismeretében kimutatható, hogy közéjük az összeírásba nem kerültek be a katonák (*miles*)[19] és a rokkantak (*defectum corporis*).[20] A jól érzékelhető módon legalább két kéz által kitöltött táblázat rovatai a nevek mellett meghatározott rendben tartalmazzák az adott adózó személy adatait, melyek balról jobbra kerültek kitöltésre. Mintegy 14 darab főrovat alatt 40 darab alrovat található, melyeket oldalanként 20 darab személynévre vonatkozóan töltöttek ki. Az oszlopok adatait minden lap alján oldalanként összegezték (*latus*), illetve a megelőző

[13]Vö. Bohony Nándor: Adózó gazdaság és társadalom Egerben: Az 1828. évi összeírás alapján, *Agrártörténeti Szemle*, XXVII, 1985/1-2, 79, Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* I., Pest, Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1857, 90-92.
[14]Vö. Bohony 1985, 73-75, Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* III., Pest, Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1858, 234-235.
[15]1790/91. évi XXXIII. tc. *a népességnek közigazgatási és katonai czélból való összeirásáról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D25 (2022. 11. 05.)
[16]1802. évi II. tc. *a nem nemes népesség összeírásáról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80200002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D26 (2022. 11. 05.)
[17]1827. évi VII. tc. *a porták megigazítására szolgáló országos összeírásról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=82700007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D26 (2022. 11. 05.)
[18] MNL-HML-IV.1.e. Országgyűlési iratok. Követi jelentések. (1827).
[19]10. *Czakó Geor. Uxor*.
[20]173. *Nagy Geor. Vid.*

oldalak összegzett sorait átvezették az új oldal fejléce alá (*translatum*.), ezzel egyszerűsítve a későbbi ellenőrzést és feldolgozást.

A rovatok a lap tetején balról jobbra 1. főrovat: adózó háztartásfők neveivel (*nomina nontribuentium.)* kezdődnek, amiket előzetesen sorszámmal láttak el, majd sorban folytatódik a 2. főrovat: 18 és 60 év közötti férfiak és nők száma név nélkül, amelybe a családfő és az összes háztartásban élő beletartozik (*personae contribuentium utriusque sexus conjugatae, aut non conjugatae, inde ab expleto 18vo aetatis anno usque 60um inclusive.*),[21] 3. főrovat: az előbbi főrovatra vonatkozó egyéni adatokat tartalmazza, melyben a háztartásfő státuszát és foglalkozását is jelölik (*ex his sunt*.), 4. főrovat: házak száma, melyek után törvény szerint a háztartásfő köteles adót fizetni (*domus a quibus census solvitur*.), 5. főrovat: belső telek négyszögölben (*fundi intravillani*.), 6. főrovat: gabonatermés (*procreatio seminaturae*.), 7. főrovat: rétek (*prata*.), 8. főrovat: szőlősök (*pineae.*), 9. főrovat: almások és szilvások (pomaria, et pruneta.), 10. főrovat: nagyállatok (*pecora*.), 11. főrovat: apróállatok (*pecudes*.), 12. főrovat: erdők (*sylvae*.), 13. főrovat: italmérés (*educillum*.), végül a 14. főrovat: megjegyzések (*observationes*.) című egységgel zárulnak. A főrovatokhoz kapcsolódó alrovatok (ha vannak) a különböző alkategóriákat jelölik az alábbiaknak megfelelően: 3. főrovat alrovatai: értelmiségi (*honoratiores.*), polgárok (*cives*.), jobbágyok (*coloni*.), házas zsellérek (*inquilini*.), házatlan zsellérek (*subinquilini*.), férfitestvérek (*fratres*.), fiúgyermekek (*filii*.), lánygyermekek (*filiae*.), szolgák (*servi*.), szolgálólányok (*ancillae*.), mesteremberek[22] (*opifices*.), helyi kiskereskedők, kalmárok (*mercatores*), nagykereskedők (*quaestores*.). 5. főrovat alrovatai: a belső telek nagysága négyszögölben (*intravillanae* □ *orgiae*), a négyszögölenkénti érték (*orgyarum* □ *consvetum Pretium*.). 6. főrovat alrovatai: jobbágy- vagy polgárjogon kezelt szántó bevetéséhez szükséges gabona mennyisége pozsonyi mérőben megadva (*quam contribuens terris colonicali, aut civili jure teutis commitere servit*.), az adózó személy haszna mérőnként (*lucrum dani contribuentibus, singulam metretam asumendo*.), mérőnkénti termés mennyisége (*quot metretae post unaro procrcentur*?), mérőnkénti termés ára (*quid ordinario pretio procreatio valet?)*. 7. főrovat alrovatai: jobbágy- vagy polgárjogon kezelt kaszálók (*pari colomicali, aut civili jure tenta*.), az adózó haszna mérőnként (*lacrum dant contributiinus, ningulam metretam assumendo*.). 8. főrovat alrovatai: a kezelt terület mérete pozsonyi mérőben (*capaces metret poson*.), mérőnkénti haszon (*lucrum danct, singulam metretam posoniensem assumendo.)*, a kapások száma

[21]Az egy közösséghez tartozók közé számították az ott élő rokonok mellett a velük rokonsági kapcsolatban nem, csak gazdasági kapcsolatban lévő személyeket is, illetve egy ilyen „összeírási egység" több mai értelemben vett családból is állhatott, például, ha a családfő (tartalmilag háztartásfő) valamely gyermeke házas volt. In Szűcs Zoltán: *A háztartás és család fogalma*, Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2006, 7.
[22]Csak céhhez tartozók.

(*bequirunt fossores*.), kapásonkénti termés vödrönként megadva (*procreant post unom fossorem urnas.),* kapásonkénti termés átlagértéke (*medium currens mretium procreationis post unom fossorem obveniens*.). 9. főrovat alrovatai: gyümölcsös mérete kaszálóban (*falcastra*.), kaszálónkénti terület haszna (*lucrum dant, singuli falcastri extensionem assumendo*.). 10. főrovat alrovatai: ökrök száma (*boves jugales*.), anyatehenek (*vaccae foete, aut matres*.), meddő tehenek (*voccae steriles*.), 3 évnél idősebb üszők és bikák (*juvenie et juvencae 3. annos superantes*.), 2 évnél idősebb üszők és bikák (*juvenie et juvencae 2. annos superantes.),* 3 évnél idősebb lovak (*equi curriferi et armenrales 3. annos superantes*.), 2 évnél idősebb lovak (*equi curriferi et armantales 2. annos superantes*.). 11. főrovat alrovatai: egy évesnél idősebb juhok (*oves unum annam complentes*.), egy évesnél idősebb sertések (*setigeri unum anum complentes.),* egy évesnél idősebb kecskék (*capae unum annum complente*.). 12. főrovat alrovatai: erdők területe (*quae occurant terram capacem*.), erdőterület hozama (*inferunt, anno annum pensante, e glandinatione et questu lignorum*.). A többi főrovathoz nem tartozik alrovat.

A Szolnokról készült összeírás rovatai közül sokhoz egyáltalán nem került bevezetésre információ. Ilyen a 3. főrovat 10. és 13. alrovata, az 5. főrovat mindkét alrovata, a 6. főrovat 2, 3, 4. alrovata, a 7, 8. és 9. főrovat valamennyi alrovata, a 11. főrovat 3. alrovata, és a 12. illetve 13. főrovat összes alrovata, beleértve a felsoroltak összegzésének (*latus*) rovatát is. Ennek oka, hogy a feljegyzendő dolog, mint gyümölcsösök, szőlősök, erdők stb. egyáltalán nem volt a városban. Előfordul viszont, hogy bizonyos rovatok kitöltése valószínűsíthetően hanyagság miatt maradt ki, mint a 11. főrovat 3. alrovata az egy évnél idősebb kecskékre vonatkozóan. Az fiskális információt tartalmazó rovatok kitöltése pedig csak a szabad királyi városok esetében volt kötelező.[23] Esetünkben ez a 4. 5. 6. 7. 8. 9. 12. és 13. főrovatokat érinti, melyek közül mint azt fentebb kifejtettük, több főrovat egyáltalán nem került kitöltésre.

Az összeírás készítői az egyes személyekre vonatkozó többletinformációkat gyakran nem a megjegyzés oszlopba, hanem közvetlenül a nevek elé, vagy mögé vezették be. A hely szűke miatt ezért kénytelenek voltak rövidítéseket alkalmazni. Ilyen rövidítések az *uxor* (feleség), *viduus* (özvegy férfi) *vidua* (özvegy nő), *sueccessor* (utód), és az *iuvenis/iunior* (fiatal/fiatalabb) szavakból keletkeztek, legtöbbször egy-egy szótag elhagyásával, néhol viszont a teljes szó szerepel. Azoknál a személyeknél, akik személyüket tekintve nem, pusztán vagyontárgyaik (ház, állatok) után fizetnek adót, a 2. főrovatot két vízszintes vonallal jelölték.

Szolnokra vonatkozóan létezik egy másik eredeti példány az 1828. évi összeírásból, amelynek iratai az MNL, Regnicolaris Levéltár, Archivum Palatinalae (Nádori Levéltár)

[23]Bohony 1985, 92.

állagában találhatók,[24] de már online digitalizált formában kutatható. Az Archivium Palatinalae dokumentuma valamivel gyengébb minőségű másolata a HML-ben található változatnak,[25] ugyanis a másolásnak köszönhetően több helyen pontatlanságok, sűrű lekaparások (167. *Kurják Fran.*, 168. *Csabai Mart.*), néhol áthúzások (1249. *Visnya Joan.*, 1253. *Molnár Jos.*)[26] fordulnak elő. Ezen kívül szembeötlő, hogy az online kutatható verzió érzékelhetően egy személyhez köthető kalligráfiája kissé eltérő a HML-ben őrzött anyagétól, ami bizonyítja, hogy a HML anyagát kitöltőktől különböző kéz másolta át, illetve néhol a megjegyzések rovat tartalmát a másoló lerövidítette, valamint a másolás során olykor dokumentálatlan javítások is történtek, mint az I. számú füzet 220. regisztrált adózója (*Szántó Steph.*), akinek adatait az online adatbázis dokumentumában jól láthatóan a dokumentumétól idegen tintával igyekeztek javítani. Rendszeresen előfordul továbbá a vezetéknevek sorrendjének (például: 1158-1159. *Lévay Math.* - *Deák Mich.*), illetve a helyesen beírt vezetéknevekhez tartozó keresztnevek felcserélése (például: 1430-1431. *Lantsák Fran. Vid.* - *Kováts Ant.*) a két dokumentumban. Az utóbbi okozta probléma az adatok elemzése során elhanyagolható, az előbbi azonban komolyan megnehezíti az adatok azonosítását. Nagyobb gondot jelent, ha a másoló a kiolvasás nehézségei miatt a másolás során fiktív neveket alkot a sorszámok mögött (például: 1313. *Nagy Paul.* - *Nagypál Fran.*), ami bizonyítja, hogy a kor embere is helyenként nehezen birkózott meg a kézzel írott szöveg dekódolásával, illetve, ha a másoló több sort átugorva a sorszámhoz képest kettő vagy több személy nevét, s ezzel adatait felcserélte, egyszerre a táblázat hibásan bevezetett adatait lekaparva igyekezett hibáját korrigálni (például: 233. *Szür Mich.* - 239. *Mondok Joan.*). Ez utóbbi esetben a bevezetett adatok ellenőrzése, a megjegyzések rovat átnézése sem nyújt támpontot a helyes sorrendet illetően.

Mind a Regnicolaris Levéltárban, mind a HML-ben őrzött dokumentumhoz tartozik egy-egy füzet, melyek címe és tartalma azonos, s az 1828. évi országos összeírás javításait tartalmazzák (*Rectificata Conscriptio Regnicolaris Oppidi Szolnok. Anno 1833 peracta*).[27] Ennek elkészítésére az összeírást ellenőrző Nádori Tanács adott utasítást, amit *Josephus Kovách*[28] és

[24]Az 1828. évi országos összeírás, MNL-OL-W-21-6-N-26--Heves és Külső-Szolnok vármegye-132-132e.
[25]A közgyűlési iratok tartalmazzák a magyarázatot, hogy a szüret ideje alatt másolatokat készítettek. MNL-HML-IV.1.b. 608/1828. számú irat.
[26]A lapszám és fóliószám a dokumentumok közötti eltérő használata miatt a példák esetén a szakirodalomnak megfelelően az egyértelműen visszakereshető sorszámok megadását alkalmazzuk.
[27]Csatolva az országos összeírás irategyütteséhez, MNL-HML-IV.7.a. Országos összeírások, 1720-1836 (Állag), 19. téka.
[28]Vö. Bohony 1985, 13, Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* VI., Pest VI., Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1860, 399-401, Uő. 404.

Ludovicus Makay[29] készítettek el. A két anyag az összeírásokhoz külön-külön csatolva kutatható, elkészítésük módja, illetve a dokumentumok formája megegyezik az összeíráséval. A javítás azokat a jelölési hibákat és hiányosságokat hivatott korrigálni, melyeket a kitöltők az utasításoknak megfelelően nem tudtak egyértelműen megoldani. A javítási útmutató sorra veszi a pontatlan sorszámokat, majd a hibás kitöltést, valamint a korrekciót jelölve igazítja ki a végösszegeket. Megállapítható, hogy a javításnak nem sikerült minden hibát kiküszöbölnie, ugyanis a hibajegyzék III. füzet 954. számú (*Takó Paul.*) tételére vonatkozó korrekciója valójában a III. füzet 984. számú (*Szalay Steph.)* tételére vonatkozik, azaz a javítás során a hiba orvoslása helyett helyenként újabb pontatlanság keletkezett. Ezen kívül vannak olyan hibás tételek, melyek a javításból kimaradva az összeírásban maradtak (például: 1068. *Hegedűs Math.*).

A javításokat tartalmazó külön-külön őrzött füzetek jelentősebb mértékben egy oldalon térnek el egymástól. A HML-ben őrzött javításokra vonatkozó anyagot újabb, az 1835. évre vonatkozó kiegészítésekkel toldották meg, melyek az online kutatható verzióból kimaradtak. Ez a kiegészítés a mérőnkénti termés számára és árára tartalmaz újabb javításokat,[30] bizonyítva, hogy a későbbiekben ezt a változatot használták fel további adatgyűjtésre.

Az elsődleges forrásanyag értékelését összegezve elmondható, hogy az iratanyag nyers adatállománya jól használható az adózó személyekkel és a városra jellemző viszonyokkal kapcsolatos pillanatképszerű vizsgálat elvégzéséhez. A munka szempontjából kritikus hibák, pontatlanságok a dokumentum adatainak viszonylag kis részére terjednek ki, és a javítási útmutatónak köszönhetően elhanyagolható mértékben torzítják végeredményeinket. Előzetes lista hiányában lehetetlen megállapítani, hány olyan adófizető személy élt a területen, akik nem kerültek be az összeírás anyagába. Az írnokok valóban alapos munkájának köszönhetően viszont biztosra vehető, hogy az összeírásba bevezetett adatok csak csekély mértékben tértek el a tényleges adatoktól, ugyanis az összeírással megegyező év azonos évszakában készült Heves megyei rovásadó összeírás összegzésében (*sommázat*) az országos összeírással megegyező adatok csupán alacsony hányadát vezették be.[31]

[29]Vö. Orosz Ernő: Heves vármegye családai, in Borovszky Samu (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai: Heves vármegye*, Országos Monográfiai Társaság, 1910., Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* VII., Pest, Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1860, 267-269.

[30]Csatolva az országos összeírás irategyütteséhez, HU-MNL-HML-IV.7.a. Országos összeírások, 1720-1836,19. téka.

[31]Vö. HML IV.7.b. Heves és Külső-Szolnok vármegye adószedőjének iratai. Adóösszeírások. Megyei összesítői az 1816-1830. évi dicalis adóösszeírásoknak, Soós Imre: *Heves és Külső-Szolnok megye 1772-1849. évi rovásadó összeírása*, Eger, Heves megyei Levéltár kiadványa, 1973.

A KUTATÁS ELMÉLETI HÁTTERE

Az 1828. évi országos összeírás értékelésével foglalkozó munkák többnyire kevés biztos információval szolgálnak a dokumentumokat illetően. A megbízott írnokok vétette hibákról, illetve javításokról, a dokumentumok adatainak esetleges torzulásairól vagy a 14. megjegyzések című főrovat tartalmáról kevés feldolgozott eredmény áll rendelkezésre. Az összeírásról megjelent munkák többségében annak nyers, összegzett adatok (*latus)* rovatának közlésére szorítkoztak, valamint a főrovatok pontatlan értelmezése miatt gyakoriak a tartalmi tévedések. Ezek értelmezése sokszor nehézkes, hiszen az összeírás rovataira vonatkozó egyértelmű általános értelmezés sem történt meg, így a rovatokhoz kapcsolódó jelölések értelmezése is kétségesnek bizonyult. A különböző városok adatait kisebb-nagyobb mértékben értékelő munkákban kaphatunk némi támpontot arról, hogy az összeírások közölte adatok milyen kontextusokban értékelhetők összegezve és önállóan kisebb részekként, ideértve az adózó személyekre vonatkozó megállapításokat is. Az irodalom jobbára pontosítandó módon, de segítségünkre volt az összeíráshoz kapcsolható törvények, kiegészítések és egyéb iratok felkutatásában. A szakirodalom feldolgozása elősegítette, hogy feltárjuk és tisztázzuk a korábban kétes kontextusban használt adatokat, kifejezéseket.

Elsőként Tagányi Károly adta ki az 1828. évi országos összeírás *latus* sorainak adatait 1896-ban.[32] Forráskiadványában megyékre és városokra bontva találjuk az adatokat. Munkájának célja, hogy közreadja az összeírás feldolgozatlan adatait, felhívva ezzel a figyelmet a feldolgozásban rejlő lehetőségekre. Kiadványához bevezető tanulmány nem tartozik, csupán a feldolgozatlan adatok közlése történik.

Thirring Gusztáv 1903-ban közreadott akadémiai székfoglalójában értekezik a 19. századi összeírások jellemzőiről. II. József korától kezdve mutatja be az összeírások jogi anyagait, felterjesztéseit, szót ejt problematikájukról, felépítésükről, kezdeti munkálataikról.[33] Kiemelésein keresztül nyomon követhető az összeírások feladata, lényegi elemeinek részei. Megerősíti, hogy a dolgozatunkban használt adóösszeírás az adózó társadalom képezte adóalap megállapítására szolgált. A népösszeírás az újoncozás meghatározásának érdekében történt, ezért nem összekeverendő az adóösszeírásokkal, viszont egyazon időben, egyazon intézmények anyagainak vizsgálata segítségével kutathatók. Thirring Gusztáv értekezése sok szempontból aktuális, hiszen a II. József és 1848 közötti időszak összeírásainak feltárása mintegy 120 évvel az

[32]Tagányi Károly: Az 1828-iki országos összeírás végleges eredményei, *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, III, 1896, 110-117, 206-213.
[33]Thirring 1903, 613-627.

akadémiai előadása után is csak részleteiben valósult meg, s ebbe illeszkedik az 1828. évi országos összeírás állaga is.

Dr. H. Pálfy Ilona több munkájában foglalkozott az 1828. évi országos összeírás anyagával. Tanulmányaiban az összeírás adatait sokszínű táblázatok elkészítéséhez használta, oly módon, hogy szemléltesse és értékelje az adott városban a pillanatnyi népesség összetételére vonatkozó adatokat. A bonyolult táblázatok hálójához igen rövid és hiányérzetet keltő leírás, illetve értékelés párosul, továbbá a kétnyelvű szöveggel ellátott fejléc képlékennyé teszi azok értelmezését. Táblázataiban rögzítette az összeíráson alapuló adatokat, melyeket – az 1. és 2. főrovat elemeit – hibásan értelmezve, azonosítja az összeírt személyeket,[34] illetve különböző tanulmányaiban ellentmondásosan kezelve használta fel,[35] így a rovatok értelmezése csak iránymutatóként használható fel.[36] Ugyanez mondható el az erősen spekulatív jellegű nemzetiségekre és nemességre vonatkozó megállapításokról,[37] melyek az összeírás adatgyűjtési rendszerébe nem kerültek be, viszont az 1. főrovat vezetéknevei alapján próbálja nemzetiséghez kapcsolni.[38] Előfordul továbbá, hogy az összeírás táblázatainak egyes alcsoportjainak információi kimaradnak a megállapításokból.[39] A lakosság tagolódására és tagonként birtokolt vagyonára vonatkozó ábrák számos komplex információval szolgálnak, de nehézkes értelmezésük és rövid, a hibahatárokra, torzításokra ki nem térő értékelésük miatt az adatok relevanciája ellenőrzésre vár. Az összeírás dokumentumainak értékelése során többször közölt információt arról, hogy az adott munkát végző írnokok hogyan jártak el kétséges kérdéseket illetően, mint például az adóköteles nemesi porták ügyében.[40] A nyers információkat több alkalommal szemléletes, de szintén hiányosan kiértékelt ábrák segítségével közli, melyek bemutatják az adott város összeírásának városrészekhez köthető adatait. Említést tesz az adatok torzulásának bizonyos formáiról, melyek fő okaként az írnokok egyéni döntését jelöli meg.[41] Ez utóbbi megállapítással egyet kell értenünk, hiszen az írnokok döntései kimutatható hatást gyakoroltak az általunk vizsgált dokumentumok adataira is. Ezen kívül a forrásunkat értékelve fentebb felsorolt, az összeírásra jellemző általános hibákról, torzulásokról munkáiban nem esik szó.

[34]H. Pálfy Ilona dr.: Győr szabad királyi város az 1828. évi összeírás megvilágításában, *Statisztikai Szemle*, 1934/5, 367-368.
[35]Ld. H. Pálfy Ilona dr.: Kecskemét adózó lakossága az 1828. évben, *Statisztikai Szemle*, 1935/5, 382.
[36]H. Pálfy 1934.
[37]H Pálfy 1934, 368-370.
[38]Uo. 368-370.
[39]Vö. H. Pálfy 1934, 371. H. Pálfy 1935, 383.
[40]H. Pálfy 1935.
[41]Vö. H. Pálfy 1935, 382-393, H. Pálfy Ilona dr.: Szombathely város adózó lakossága 1828-ban, Ó-Perent és Szent-Márton községekkel együtt, *Statisztikai Szemle*, 1937/5, 469-481.

Tömböly János 1939-ben kiadott forráskiadványában közli Vas vármegye 1828. évi összeírt adatait és az 1832. évi javításokat.[42] A kötet a korabeli Vas vármegye valamennyi településének dokumentumai alapján tartalmazza a *latus* rovatok és a javítások eredményeit. A bevezető tanulmányban a vármegye gazdasági helyzetét és viszonyait elemzi. Megállapítja, hogy a javítások és az eredeti felvétel között eltelt időben is fejlődött a város iparos népessége, viszont a két összeírás eltérő okát nem mutatja be. A módszertana alapján használható, igényes feldolgozás.

Az 1828. évi országos összeírásról szóló szakirodalom leggyakrabban hivatkozott munkái között találjuk Bottló Béla munkáját. Ez tematikus sorrendben gyűjt össze rövid információkat az összeírás anyagával, tervezésével, elkészültével kapcsolatban. Részletezi az összeírás táblázatának rovatcímeit, azok funkcióit, leírást ad a kitöltés módjáról, az összeírást elrendelő intézményekről és megállapításokat tesz a végleges adatok ellenőrzésére vonatkozóan. A szakirodalom gyakran hivatkozik információira, de azok kritikai szemlélettel történő felhasználásával szinte sehol nem találkozhatunk, annak ellenére, hogy munkájában több pontosítást igénylő adat található. A legtöbb fontos és valóban helytálló információt az összeírások levéltári anyagaira vonatkozóan találhatunk.[43] Részletesen, de hiányosan megadja, mely állagokban őrzik az összeírás dokumentumait. Nem ír egyértelműen arról, hogy az összeírás anyagából a javítási útmutatókon kívül, csak úgy, mint esetünkben, eredeti másolatokkal is találkozhatunk, melyeket az MNL Nádori Levéltárában őriznek, s az egyes összeírásért felelős törvényhatóságok vonatkozó állagaiban megtalálható ezek eredeti változata. Részletes említést tesz viszont arról, hogy az összeíráshoz tartozó állagok miért és hogyan sérülhettek.[44] Az összeírás fő- és alrovatainak címét sűrű magyarázatokkal ismerteti, mégis egy-egy esetben fontos információk maradtak ki a rovatok kitöltését illetően.[45] Olvashatunk néhány módszerről, mellyel a táblázatot kitöltő biztosok éltek bizonyos problémák esetén, viszont a 14. megjegyzések rovaton kívül felírt esetleges plusz információkról az izraelita családfők külön jelölésén kívül – melyet nem részletez – nem esik szó. A dokumentumok adatainak torzulásairól és felhasználhatóságáról képet kaphatunk, mert felveti az összeírások összegző sorainak kritika nélküli felhasználásának problematikáját.[46] Munkájáról összegezve elmondható, hogy logikai felépítése több helyen

[42]Tömböly János: *Vas Vármegye jobbágygazdálkodása az 1828. évi összeírás alapján*, Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1939.
[43]Bottló Béla: Az 1828. évi országos összeírás, in Kovacsics József: *A történeti statisztika forrásai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957, 244-245, 248-251.
[44]Uo. 250-251.
[45]Uo. 255-257, a 3. főcsoportba a törvényhatóságok döntöttek arról, hogy a kontárokat összeírják -e. Esetünkben ezt a jogot az összeíróbiztosokhoz delegálták, akik döntése szerint a kontárok nem kerültek az összeírásba. Uo. 261-262, a 7. főcsoportról szóló adatok rossz sorrendben és téves betűrendben vannak közölve.
[46]Uo. 266-269.

rendkívül inkoherens, de pontatlanságai ellenére is útmutatóként szolgál az 1828. évi országos összeírás értékeléséhez. Kijelentéseit, és azok teljességét nagyfokú kritikai szemlélettel érdemes kezelni.

Soós Imre 1973-ban adott ki forrásközlést és értekezést a rovásadóösszeírásokról. Írása segít kontextusba helyezni az 1828. évi országos összeírást, s Heves vármegyére vonatkozó adatait más, hasonló jellegű, de kisebb volumenű adóösszeírásokkal összehasonlítható módon közli. Ezek között akad olyan, járási sommázatokból származó adatsor is, melyeket az összeírással szinte egy időben vettek fel, így a tanulmányban közölt munkák – az azonos rovatokra vonatkozóan – képesek árnyalni az 1828. évi összeírás kitöltésének menetéről szerzett ismereteinket, hiszen szerepelnek benne olyan többletadatok, melyek az átfogó országos munkában nem szerepeltek, illetve hozzásegíthet minket az adatok relevanciájának megállapításához. A kiadvány tartalmaz továbbá egy rövid ismertető anyagot az összeírások létrejöttéről és felhasználásának lehetőségeiről. Támpontszerű módon lát el a jegyzékek, összeírások elkészültéhez kapcsolható információkkal, ami jól használható, helyenként viszont pontosítandó.[47] Összegezve Soós Imre munkája fontos segédlet, hiszen segítségével lehetséges kisebb szintű összehasonlításokat elvégezni, következtetéseket levonni.

Bácskai Vera és Nagy Lajos az 1984-ben kiadott monográfiában sajátos módon használja az 1828. évi országos összeírás városok jelentéseiben található piacokkal kapcsolatos utalásait és a 3. főrovat egyes adatait. Ezek segítségével végezték el a 19. századi Magyar Királyság (beleértve Horvátország) területén található piacközpontok rekonstruálását. Munkájuk során az összeírás adatait a lehető legnagyobb pontossággal kigyűjtve vették számba a 3. főrovathoz tartozó adatokat. Nehézségeik nyomán rendre kiemelik azokat a problémákat, melyekkel az adatfeldolgozás során szembesültek. Ilyenek a mi munkánkat is jellemző név, illetve adatfelcserélések. Említést tesznek arról, hogy a 14. főrovat nyújtja a legnagyobb segítséget az adózók státuszának meghatározásához, illetve a hibák kiküszöböléséhez.[48] Felvetnek egy, az összeíráshoz köthető lényegi problémát, hogy bizonyos esetekben az egyébként egységes összeírásra vonatkozó utasítások egyes pontjai, mint a 3. főrovat elemei, nem egyértelműen kidolgozottak, és sokszor a törvényhatóságok, illetve az összeíróbiztosok hatáskörébe került a kitöltési útmutatóban nem elég konkrétan szereplő problémák áthidalása. Idetartozik a céhen kívüliek (kontárok), nemesi birtokon dolgozó iparosok, vándorkereskedők, és a ház nélküliek társadalmi helyzete. Értékelésükből megtudhatjuk, hogy a falusi és városi kocsmárosokra vonatkozó

[47]Nem az összeíráshoz tartozó tc.-re hivatkozik, *1791. évi 47. tc.*, in: Soós 1973, 30.
[48]Bácskai – Nagy 1984, 33.

adatok sok helyen javításra szorulnak, és azt a felterjesztés után a Nádori Tanács nem tette meg.[49] Az összeírás anyagára való széles spektrumú rálátásuk miatt képesek voltak az egész forrásbázisra jellemző általános következtetéseket levonni. Ezek közé tartozik a Nádori Tanács elégedetlensége a rendszeresen vétett pontatlanságokkal kapcsolatban, a kitöltendő pénzügyi adatok elsikkasztása, az adóalapba egyébként bekerülő adóköteles személyek kihagyása az összeírásból.[50] Továbbá gyakoriak a félreértelmezett jelölésekből fakadó hibák és halmozások. Véleményük szerint a kereskedők adatait túlságosan pontatlanul írták fel ahhoz, hogy azokat eredményesen használhassák fel. Hasonló nehézségbe ütköztek a jövedelmek meghatározásánál, illetve az iparosok kérdését illetően, ám utóbbiak adatait a hibák ellenére elég pontosnak találták az általános kép megalkotásához. Adataik bővítéséhez más kimutatásokat is számba kellett venniük. Bácskai Vera és Nagy Lajos összetett és egyedülálló munkája újszerűként hatott az összeírás felhasználását tekintve, kritikai szemléletükkel rámutattak problémás pontokra. Értékeléseiket és kimutatásaikat viszont körültekintő kritikai szemlélettel érdemes kezelni, hiszen a hibák felismerése, és az aprólékos munka ellenére többnyire kisebb-nagyobb mértékben egymást torzító adatokat is figyelembe vettek munkájuk során.

Bácskai Vera 2007-ben megjelent tanulmánya is tartalmaz részletes elemzést az összeírás Pestre vonatkozó adataira.[51] Ebben szintén említést tesz arról, hogy az összeírás összesítőjének adatait felhasználva, milyen nehézségek adódnak az adatok értelmezése során, valamint a kutatások többsége az összesítő sorait veszi figyelembe, mellyel nekünk is egyet kell értenünk. Nem utal arra, hogy a *latus* sorban feltüntetett értékek az összeírásokhoz tartozó javításokkal együtt, vagy azok nélkül kerültek értékelésre munkájában.[52] Az értelmezési problematikák – Bácskai Vera értékelése szerint – az összeírás erősen kötött, rugalmatlan struktúrájának tudhatók be.[53] Esetünkben az 1833. évi javított összeírás alátámasztja értékelését, hiszen látható, hogy a javított sorszámok adatainál a problémát főleg az összeírás táblázatainak hiányossága, bizonyos regisztrálandó eshetőségekre való fel nem készültség okozta. Az adózó társadalom foglalkozás szerinti tagolásának nehézségeit ismertetve leírja, hogy az összeírás anyaga korántsem teljes, csak az adózó személyekre vonatkozóan szolgál adatokkal és a foglalkozások társadalmi rétegekhez köthető megoszlására vonatkozó megállapítások nagy hibahatáron belül értelmezhetők, hiszen nem szerepelnek olyan mesterséget űzők, akik nem tartoznak egyetlen céh alá sem. Ugyanígy a kereskedők száma és helyzete is összetettebb a kiolvasható

[49]Uo. 34.
[50]Uo. 35.
[51]Bácskai 2007, 227.
[52]Uo. 227.
[53]Uo. 227.

adatoknál.[54] Összegezve, Bácskai Vera ezen tanulmánya rendkívül hasznos adalékokkal szolgál, beleértve az összeírás használata során alkalmazott kritikai szemléletét, mely lehetővé tette, hogy témánk feldolgozása során a részismereteit felhasználva – mint az adózók társadalmi státuszához kapcsolódó adatértelmezés nehézségei – kezdjük el az értékelést.

Bohony Nándornak az 1828. évi országos összeírás alapján készült munkái azért tekinthetők kiemelten fontosnak, mert az összeírást feldolgozó irodalmak közül az általa készített a legteljesebb és legrészletesebb, továbbá hozzánk hasonlóan Heves és Külső-Szolnok megyére vonatkozó dokumentumokkal foglalkozott. Munkája során a lehető legalaposabb kritikai vizsgálat alá vette az összeírás általa használt dokumentumait, beleértve a roppant mennyiségű hivatali iratanyagokat is, amelyek segítségével a Heves és Külső-Szolnok vármegyére vonatkozó szinte valamennyi összeírással kapcsolatos fő- és részletkérdésre válasszal tud szolgálni. A Visontáról és Eger-völgy falvairól szóló munkái mellett megjelent Eger adózó társadalmáról szóló tanulmánya 1985-ben, amelyekben az összeírások gazdasági és társadalmi célú elemzését erős kritikai szemlélet hatja át. Visontáról szóló tanulmányában megállapítja, hogy a bevezetett adatok pontosak, összehasonlítja a szőlősök és a földterületek termelési és pénzügyi adatait.[55] Eger és környékét az állattartás és földművelés szempontjai alapján vizsgálja, melyben összegző mutatók és egyszerűsítő jellegű ábrák segítségével fejti ki eredményeiben és módszertanában is felhasználható következtetéseit, melyek legfőképpen a mezőgazdasági terület elemzésére terjedtek.[56] Az 1985. évi, az utóbbiaknál jóval nagyobb lélegzetvételű munkája kétségtelenül a legfontosabb feldolgozása az 1828. évi összeírás állágának.[57] A következetes logikai sorrendben felépített, rendkívül átfogó tanulmány részegységeit egyenként tekintve is kiemelkedik az összeírással foglalkozó irodalmak sorából. Részletgazdagon elemezve, értékelve és áttekintve az összeírás teljes irathalmazának anyagát, képet ad olyan általános jellemzőiről, amik használhatók az összeírás adatainak feldolgozása során. Hosszas törvényi és történeti áttekintésen kívül, az összeírás megkezdéséhez kapcsolható instrukciók ismeretében válasszal szolgál olyan kérdésekre vonatkozóan, amiket az összeíró bizottság és az összeíró biztosok saját hatáskörükben döntöttek el. Apró részletekbe menően írja le a táblázat szinte valamennyi jellemzőjét, beleértve a rovatcímeket is.[58] Kiemeli a 14. főrovat néhány jellemző kategorikus megjegyzését.[59]

[54]Uo. 227.
[55]Bohony Nándor: Visonta gazdasága és társadalma az 1828-as országos összeírás tükrében, *Agrártörténeti Szemle*, XX, 1978/3-4, 526-539.
[56]Bohony Nándor: Földművelés és állattartás Egerben és az Eger-völgy falvaiban az 1828. évi országos összeírás tükrében, in Kovács Béla (szerk.): *Archívum: A Heves megyei Levéltár közleményei*, Révai Nyomda, Eger, 1983, 42-62.
[57]Bohony 1985, 66-157.
[58]A feleség (*uxor*) rövidítést nem ismerteti, Uo. 91.
[59]Uo. 93-94.

Az adatok relevanciájának ellenőrzése céljából az 1828. évi adatokat összeveti a megelőző század összeírásaival, a földrajzi adatokkal, és az Eger városához készített 1833. évi javított összeírással is.[60] Feloldja a pénzügyi adatokra vonatkozó, illetve a mértékegységváltások bizonyos számítási kulcsait,[61] viszont nem említi meg, hogy bár a földterületek, kaszálók, rétek, szőlősök nagyságának megadásakor törekedtek a pontosságra, de az eredményeket az átváltási bizonytalanságok miatt nagy hibahatárral lehet közölni az előzetes adatok ellenőrzése után is. Ez utóbbi miatt a gazdasági és a jövedelmi adatok ellenőrzése eltéréseket mutathat. Szintén aprólékosan elemzi a személyes adatokat. Módszeresen az egyre kisebb adatok irányába halad, és egyszerűsítő táblázatokkal, azok értékelésével mutatja ki eredményeit, valamint területekhez köthető csoportosításokat is végez.[62] Végezetül megállapítja, hogy az összeírás használható forrásgyűjteményként a társadalom tagolódásának megállapítására vonatkozóan.

Erdei Aranka részletes kritikai forrásközleményben ad számot az 1828. évi országos összeírás Békés megyei eredményeiről. Munkájában a nyers adatokat kritikai szemlélettel kezelve, más helyi sommázatok és jegyzékek összevetésével közli értékeléssel ellátva. Összegyűjtve mutatja be a megyéhez kapcsolódó munkát, illetve fontos jellemzőket emel ki az összeírás adataiból, amik a Nádori Tanácsra, az albizottságokra, a megyei bizottságokra vonatkoznak.[63] A háztartásban élő lánygyermekek általánosan alacsony számáról kritikai megállapításokat tesz.[64] A szakirodalomban – szinte egyedülálló módon – rövid fejezetet szentel az adózó izraelita népesség számbavételére is,[65] de ezek jelöléséről nem szolgál adatokkal. A nemesek esetleges adóköteles portáinak, állatállományainak és mesterembereinek problematikáját jellemzi, és kifejti, hogy nagy szerep hárult az összeíró biztosokra a felvétel idején ezen esetek elbírálása során.[66] Ám meg kell jegyeznünk, hogy az eltérő összeíró bizottságok más választ adtak ugyanezen, és egyéb felmerülő kérdésekre, melyek az összeírás rugalmatlan struktúráját bizonyítják. Sokat megtudhatunk arról, hogy a vitás kérdések, esetleg azok korrigálása ügyében miként jártak el az egyes törvényhatóságok, de például a teljesen üresen maradó rovatok problémájához csak kevés támpontot ad.[67] Munkája az 1828. évi összeírásról útmutatóként szolgált, viszont több kérdést illetően – mint a részletgazdag, de eltérő módszertani eszközökkel felvett egyéb összeírások összehasonlításának szempontjai – eredményei még ellenőrzésre várnak.

[60]Uo. 79, 88, 140.
[61]Uo. 74.
[62]Uo. 92-135.
[63]Erdei Aranka: Békés megye társadalma és gazdasága 1828-ban, Gyula, Békés megyei Levéltár, 1986, 13-63.
[64]Uo. 17.
[65]Uo. 19.
[66]Uo. 13-63.
[67]Uo. 13-63.

Horváth Gergely Krisztián részben az 1828. évi országos összeírás, részben más adóösszeírások anyagainak vizsgálatával az adóztatási rendszer jellemzőinek feltárását végezte el 2005-ben. Tanulmányában a vonatkozó törvénycikkek segítségével nyomon követi az összeírások feladatait, azok jogi és gazdasági hátterét, röviden jellemzi az összeírások fejlődésének folyamatát. Az adóösszeírásokkal kapcsolatban megállapította, hogy – az általánosnak mondható szakirodalmi konszenzussal ellentétben – azok feladata és célja nem az adóalapok növelése, hanem a gazdaságban rejlő lehetőségek reális kiaknázása volt, tehát az arányos adóteherviselési rendszer kialakítása, nem pedig az adóterhek növelése volt.[68] Ismerteti az összeírások módszertani jellemzőit, és megemlíti, miért is fontos kritikával kezelni ezeknek az adatsorait, bemutatja az adóköteles vagyoni elemek eltitkolásának okait.[69] Munkája fontos adalékokkal szolgál az összeírások mögött húzódó szakmai munkáról és segít tisztázni bizonyos kérdéseket az összeírás szándékaival és lebonyolításával kapcsolatban.

Berecz Anita Eger polgárjogú lakosságát vizsgáló tanulmánya az 1828. évi országos összeírás adataira is épít. Az egri polgárság vizsgálatához Bácskai Vera és Nagy Lajos eredményei nyomán használta fel az összeírást. Jellemzi a város polgári lakosságát a reformkor ideje alatt, s munkája során megállapítja, hogy a polgárkönyvek segítségével lehetséges kimutatni olyan adózó polgárokat, akik az összeírás rovataiban szerepelnek.[70] Ezen személyek megtalálására a városi polgárkönyvek, korábbi népszámlálások felhasználásával van lehetőség. Munkája annak ellenére, hogy az alapfeltevésként kezelt megállapításokat nem veti kritikai értékelés alá, jól példázza, hogy milyen sokrétű kutatási lehetőség rejlik az országos összeírás anyagának egyéb kontroll anyagokkal való részletes összevetése során.

ADATBÁZIS ÉS A MINTA BEMUTATÁSA

Ahhoz, hogy az általunk ismertetett forrásanyagot statisztikai számításokra lehessen használni, elsődleges feladat a dokumentumok digitalizálása. Esetünkben ez Excel-táblázatban történt, amely tartalmazza az összeírási íveken megtalálható adatokat. A táblázat elkészítése során kiemelt figyelmet fordítottunk a bevitt adatok helyességének ellenőrzésére, hiszen a digitalizációhoz elütések is hozzájárulhatnak. A hipotézisünk teszteléséhez a továbbiakban az általunk

[68]Horváth Gergely Krisztián: Társadalmi és gazdasági hierarchia a dikális adórendszerben: Moson vármegye adókulcs-tervezete (1838), *Korall*, VI, 2005/19-20. 163.
[69]Uo. 166.
[70]Berecz Anita: Eger kiváltságos mezővárosi polgárai a 19. század elején, *Korall*, XX, 2019/78, 121.

digitalizált 1828. évi országos összeírást az 1833. évi javítás eredményeivel korrigált formában használtuk fel.

A minta név szerint 1665 emberből áll, akik 18 év feletti felnőttek. A legtöbb esetben férfi nevet olvashatunk, gyakran mégis megállapítható, melyik névhez tartozó adatokat diktálta be nő, mert a nevek mögötti jelölés (*uxor*) magában hordozza a nemre vonatkozó adatokat (79 fő), valamint két női név (252 *Simon Elis*., 1049 *Balla Elisab*.) is található az adózók neveinél. Ezen kívül az özvegyek (*Vid*.) csoportja 8 férfiból,[71] 55 nőből és 103 ismeretlen nemű személyből[72] áll. A mintát 1426 férfi (85,64%) és 136 nő (8,17%) alkotja, valamint 103 személy neme nem megállapítható (6,19%). A női csoportot három további alcsoportra tudjuk bontani: 55 özvegy (40,44%), 79 feleség (58,09%) és 2 nő (1,47%), akik név szerint szerepelnek.[73] A férfi csoportnak 8 özvegy (0,56%) is tagja. Ezek az adatok az adózók nevére vonatkoznak, valójában 24 személyt és a hozzájuk tartozó adatokat nem vehetjük figyelembe a háztartások esetében, mert nem a városban tartózkodnak vagy élnek, kizárólag háztulajdonnal rendelkeznek. A személyeket a továbbiakban a háztartások megjelölésére használjuk fel, vagyis ahol releváns, 1665 háztartásról írunk, más esetben 1641-gyel számolunk a dolgozatunk következő alfejezeteiben.

A személyek pontos átlagéletkora nem állapítható meg, mert a 2. főrovat a 18 és 60 év közöttiek számára kérdez rá nemtől függetlenül beleértve azt a személyt, akit név szerint írtak össze, valamint a 14. rovat kizárólag 60 év felettiekre vonatkozó megjegyzéseket tartalmaz. Egyedül az állapítható meg, hogy 3303 fő 18 és 60 év közötti (93,02%), valamint 248 fő 60 év feletti (6,98%) személyt írtak össze.[74] A 3303 személyt a következőképpen számítottuk ki: 3151 főt tartalmaz a 2. főrovat az összeírási íveken (95,4%), továbbá 17 testi- vagy szellemi fogyatékossággal élő személyt (0,51%),[75] 92 katonát (2,79%).[76] Ez utóbbi két csoportba tartozók nem fizetnek adót. Akik az összeírásban szerepelnek, de mint adófizetőket szintén nem tartjuk számon, azok a következő csoportok: 19 szolgára (0,58%) vonatkozóan szerepel a megjegyzések rovatban az *alibi* (máshol), vagyis a családjuk a városban élt, ők pedig ismeretlen helyen szolgálnak, de ezáltal az összeírásban indirekt módon mégis szerepelnek, mégsem számítanak lakosnak és adófizetőnek a településen. Rajtuk kívül hiányzik az a 24 háztulajdonos (0,73%),

[71]A megjegyzések főrovatban férfi nemű szavakat használnak az özvegy személyre vonatkozóan, közülük 2 személynél a név mögött nem jelzik az özvegységet.
[72]A rövidítés alapján nem megállapítható, és megjegyzések főrovat ezeknél a személyeknél üres.
[73]Ld. az 1. sz. mellékletet: Szolnok adózó háztartásfőinek nemek és családi állapot szerinti megoszlása.
[74]Ld. a 2. sz. melléklet „a" részét: Szolnok összeírásban szereplő lakosságának korcsoportok szerinti megoszlása.
[75]*Defectum corporis*/*defectuoso/miserabilis*, minden személy, akinél a megjegyzés tartalmazza ezen szavak valamelyikét, egy személyt magas kora miatt nem jelöltünk csak a másik csoportnál a duplikálódás miatt.
[76]*Miles*, minden személy, akinél szerepel a megjegyzésnél.

akik vagy máshol (13 fő)[77] vagy másik házban laknak (8 fő),[78] valamint akiknek a háza üres[79] (3 fő).[80] A rájuk vonatkozó információkat a 2., 4. és 14. fővorat adatai mutatják meg. Azoknál, akik vagy nem fizetnek adót, vagy nem tartjuk őket számon lakosként, nem találunk adatot arra vonatkozóan, hogy 60 év felettiek, ezért 18 és 60 év közöttiként számoltunk velük. Ezen gondolatmenet alapján megkapjuk az adózók pontos számát, vagyis 3551 főhöz köthető adatot találunk az összeírásban.

SZOLNOK ADÓZÓ TÁRSADALMÁNAK BEMUTATÁSA

Az összeírás további adatainak értelmezését az általunk készített diagramok és táblázatok segítségével végeztük el. Ehhez a részhez a már fentebb bemutatott rovatok adatállományát használtuk fel a társadalom rekonstrukciójához fontos szempontok mentén. Az adózó társadalom vizsgálatához a statisztikai programok használata szükséges, ezért az adatbázisunk adatait megfelelő rendszerezés alapján kódoltuk. Ennek eredményeit közöljük és értelmezzük, hogy képet kaphassunk a város 1828. évi adózó társadalmáról.

HÁZTARTÁSOKHOZ TARTOZÓ ADÓZÓK SZÁMA

Az összeírás 2. fővoratának segítségével az egyes háztartásokhoz tartozó adózók számát állapítottuk meg. 1665 háztartás közül 106-ban (6,37%) egy fő sem adózik, 337-ben (20,24%) 1 fő adóköteles, 976-ban (58,62%) 2, 140-ben (8,41%) 3, 94-ben (5,65%) 4, 7-ben (0,42%) 5, 4-ben (0,24%) 6 és 1-ben (0,06%) 7 adózó személy van.[81] Az egy háztartásra jutó adózók számának átlaga 1,89 fő, medián és módusz is 2 adózó fő/háztartás. Abban az esetben, ha az adózók száma 0 vagy 1, akkor a megjegyzések rovatban található információk magyarázatot adnak, mi az oka az adózók hiányának. Ennek oka sokrétű: a férj szolga vagy máshol, esetünkben ismeretlen településen szolgál; a családapa (*paterfamilias*) és/vagy családanya (*materfamilias*) idős, vagyis 60 év felettiek; a férj katona; a családapa, a családanya vagy az özvegy rokkant, vagyis valamilyen fogyatékossága van. Arra az esetre, ahol az adózók száma magasabb 2 főnél, két magyarázat van, amelyek egymással kombinálva is értelmet nyernek. Az első esetben a háztartáshoz tartoznak a gyermekek és azok feleségei, vagyis egy többgenerációs családmodell

[77]*Proprietarius habitat in alia Domo*, és tartalmi változatai.
[78]*Proprietarius habitat alibi*, és tartalmi változatai, 3 személynél pontosan meghatározott a lakóhely.
[79]*Domus vacua*.
[80]Ld. a 2. sz. melléklet „b" részét: 18 és 60 év közötti nem adózók, nem helyi lakosok.
[81]Ld. a 3. sz. mellékletet: Az adózó személyek megoszlása háztartásonként az adózó háztartásfőt is beleértve.

jelenik meg. A második esetben a háztartáshoz tartozó szolgák száma is befolyásolja az adózó személyek számát. A két eset együttes érvényesülésére a legjobb példa az összeírásban szereplő első személy *Vidra Fran.*,[82] akinek háztartásában 7 adózó személy él. Ezt a számot megkapjuk, ha az alábbiak szerint számolunk, ő maga és a felesége, három szolgájuk és egy fiuk, aki biztosan házas, is velük él.

AZ ADÓZÓ SZEMÉLYEK TÁRSADALMI HELYZETE

Az összeírásban eredetileg 535 jobbágy, 746 házas zsellér, 356 házatlan zsellér és 34 olyan személy szerepelt, akiknek a társadalmi helyzete ismeretlen volt. Ha ezeket összeadjuk, akkor az első oszlopban valójában 1671 névnek kellene szerepelni. Ez az ellentmondás abból fakad, hogy az összeíró biztosok számos helyen bizonytalanok voltak és sajátos megoldást alkalmaztak a táblázat kitöltése során. Azokat a személyeket, akik jobbágyok, de nem rendelkeztek saját háztulajdonnal, jobbágyként és házatlan zsellérként is feljegyezték, majd a lap alján található összegzésben az egy sorban lévő mindkét jelölést hozzáadták a végösszeghez. Hat személynél alkalmazták a kettős jelölést, ebből adódóan a társadalmi helyzetükre vonatkozó adatok duplán szerepelnek az összeírásban. Ha ezeket az adatokat csak egyszer vesszük figyelembe, mint ahogyan mi a kódolás során külön számmal jelöltük őket, akkor 1665 személyre vonatkozó adatot kapunk. Az ezen adatokkal történő számításokat nem közöljük, mert nem szeretnénk pontatlan eredményeket megjeleníteni, viszont fontosnak tartottuk leírni, miért kell az összeírás javított adataival dolgozni ahhoz, hogy valósághű eredményekhez jussunk.

Az általunk használt 1833. évi javított összeírással korrigált adatállomány miatt eltérő számokkal dolgoztunk a fentebb ismertetetthez képest. 535 jobbágy (32,13%), 779 házas zsellér (46,79%), 349 házatlan zsellér (20,96%) és 2 olyan személy (0,12%) szerepel, akinek társadalmi helyzete ismeretlen, mert a rájuk vonatkozó adatokat nem pótolták 1833-ban.[83] Ennek oka az lehet, amit az összeírás első változatában a megjegyzések rovatban olvashatunk, vagyis ezek a személyek egyáltalán nem tartózkodnak a város területén, így kizárólag háztulajdonosként szerepelnek a személyek között. Az 1068-as számmal jelzett *Hegedűs Math*-nál megjegyzésként a következő olvasható: A ház tulajdonosa máshol lakik, ahol kocsmáros.[84] Az 1076-os számot viselő *Kupay Josephus suec.* személyénél a következő megjegyzés áll: A ház üres. Az utóbbi név mögött álló *sueccessor* magába foglalja, hogy a házat megörökölte, de letelepedésére

[82]Saját jogán joghatósággal rendelkező bíró, *ordinarius judex.*
[83]Ld. a 4. sz. mellékletet: Szolnok adózó lakosságának társadalmi rétegződése.
[84]*Proprietarus Domus habitat alibi qua Educillator.*

vagy a házasságra nem a városban kerülhetett sor, hiszen csak egy háztulajdonnal rendelkezik, ami az üres jelzővel van illetve, valamint egyéb a lakhelyére vagy szolga, katona létére vonatkozó adat sincs a megjegyzéseknél. A javítások feloldották a fentebb bemutatott problémakört, hogy a saját házzal nem rendelkező jobbágyokat a házatlan zsellérek közé is felvették. Megállapítható, hogy ezeket a személyeket csak jobbágy társadalmi státuszúként írták újból össze, emiatt a házatlan zsellérek száma 6-tal csökkent, valamint 1-nél korrigálták a társadalmi helyzetét házas zsellérre, ezért valójában 7-tel kevesebb házatlan zsellér van a javított összeírásban. Továbbá a jobbágyok száma változatlan maradt, míg a 33 ismeretlen személy közül 31 a házas zsellérek közé került. Ezek a változtatások mind indokolják az 1833. évi javított változat elkészítését, hiszen ezek ismeretével pontosabb képet kapunk a város 1828. évi adózó társadalmáról, akkor is, ha ezt öt évvel később készítették el.

A háztartásbeli személyek

A háztartásban élőkről alaposabb képet szintén a 3. fővorat adatai alapján kaphatunk, itt is a férfiakra vonatkozók vannak többségben. Háztartásbelinek számítanak azok a 18 és 60 év közöttiek az alrovatok alapján, akiket az adózó személyhez vagy rokoni kapcsolat fűzi, vagy rokoni kapcsolattól függetlenül valamilyen szolgáltatás fejében tartoznak a háztartáshoz. Ezek a személyek a férfitestvérek, a fiú- és lánygyermekek, szolgák, szolgálólányok. Ez utóbbira nem találunk adatokat az összeírásban, viszont az 1827/28. évi járási sommázatban 12 szolgáló szerepel.[85] Ennek kettős magyarázata lehet, vagy az adózó személyek nem adták meg a rájuk vonatkozó adatokat, vagy az írnokok figyelmen kívül hagyták ezeket. Bár ez utóbbi valószínűsége kisebb, mivel az összeírást végző két írnok közül az egyik nem megyebeli volt, ezért nem állt érdekében az adatok meghamisítása. Jelen dolgozat nem terjed ki a szolgálók számának más forrásanyagokkal történő szisztematikus kutatására, ezért ennek a kérdésnek a megválaszolását nyitva hagyjuk.

A háztartások közül 181-ben egy fiú- (11,03%), 28-ban kettő fiú- (1,71%), 3-3-ban vagy 3 fiúgyermek (0,18%), vagy egy férfitestvér (0,18%), 14-ben egy lánygyermek (0,85%), 1-ben pedig egy fiú- és egy lánygyermek (0,06%) van az összeírás alapján, valamint 1411-ben nincs 18 és 60 év közötti az adózó gyermekének, fiútestvérének tekinthető személy (85,98%).[86] Ezek

[85]Soós 1973, 145.
[86]Ld. az 5. sz. mellékletet: A háztartásban élő vér szerinti rokonok – férfitestvér, fiú-, lánygyermek – számának alakulása.

a személyek a 18 és 60 év közötti adózó lakosság 8,13%-át teszik ki és átlagosan 1,15 rokon él azokban háztartásokban, ahol legalább egyet találunk.

A fiú- és lánygyermek arányával kapcsolatban megállapítható, hogy a szülőkkel élés nem függ a házasságkötés meglététől, viszont az nem minden esetben vonható le egyértelmű következtetésként, hogy a gyermek házas-e. Ennek ismertetésére az 5. sz. melléklet alapján kiválasztottunk a gyermekek számát figyelembe véve tetszőleges háztartásokat, amiket az adózók száma, gyermekek száma és neme, valamint a megjegyzés adatai szerint töltöttünk ki, megadva az adózó nevét és összeírásbeli számát.[87] Első lépésként a 18 és 60 év közötti adózók számát kell figyelembe venni, amelybe beletartozik az összeírásban név szerint szereplő személy is. Ezután a 14. főrovat megjegyzéseit kell elolvasni, amely a táblázatban is szereplő családapa és/vagy családanya idős korára vonatkozó információkat is tartalmazza. Ha egyik sem hiányzik az összeírásból, akkor mindkét fél beletartozik az adózó személyek köré, másik esetben őket nem tüntették fel az adózó személyek számánál. Ezekből kiindulva nemtől és gyermek számtól függetlenül egy általános megállapítást tehetünk. Amennyiben mindkét szülő szerepel a 2. főrovatban, és rajtuk kívül kettő vagy több személy van feltüntetve, és ezek nem szolgák, akkor az adott gyermekek közül annyi él házastársi kapcsolatban, ahányan hiányoznak a két szám alapján. Fordított esetben, ha a gyermekek számán felül nincsenek további személyek összeírva, akkor egyértelműen megállapítható, hogy a gyermek nem él házasságban[88], ezt a táblázat utolsó oszlopa is mutatja. A táblázatban található *Nagy Joa. vid.* háztartása a több szempontból is érdekes, hiába van 5 adózó a családban, a fiai közül egyik sem házas, mert két szolga is velük él. Az özvegyeknél egyszerűbb megállapítani a családi viszonyokat, mert a nevek végén olvasható *vid.* a családi állapotra vonatkozik. Mivel a családi állapot vizsgálata nem az összeírás feladata, ezért hiányosan tartalmaz információkat erre vonatkozóan. Arra a kérdésre, hogy a férj vagy a feleség szüleihez költöztek a házastársak, a számok ismeretében az a válasz adható, hogy általában a férfi családjához, ezért jelennek meg ők nagyobb arányban az összeírásban, de nem minden esetben, ahogy azt a táblázat is megerősíti. Ahhoz, hogy teljes képet kaphassunk a családi kapcsolatokról és a családmodellről, szükséges lenne az összeírás adatainak összevetése a születési-, házassági- és halotti anyakönyvi kivonatokkal. A dolgozatunk erre nem terjed ki, mégis egy következő lépésként a társadalom rekonstruálásához fontos információk nyerhetők ki belőlük.

[87]Ld. a 6. sz. mellékletet: Családi állapothoz szükséges rovatok adatai.
[88]A nem házasságban élő alatt értjük az agglegényt és az özvegyet.

A férfitestvéreknél szintén a fentebb említett módszert használtuk. Ez alapján 2-ről biztosan megállapítható, hogy házas, mert az adózók száma 4 fő és a megjegyzés főrovat üres.[89] 1-ről nem állapíthatjuk meg, hogy biztosan házas, mert az adózók száma 3, és a megjegyzés főrovat nem tartalmaz arra vonatkozóan információt, hogy a háztartás bármely tagja egy fentebb említett ok miatt kimarad az összeírásból.[90]

A szolgák számát vizsgálva megállapítható, hogy a háztartások többségében (1591; 97,01%)) nincs, 47-ben 1 (2,87%), valamint 1-1 háztartásban 2 és 3 szolga (0,06%) van az összeírás szerint.[91] A településen nem volt gyakori a szolgák alkalmazása, mert azoknak a háztartásoknak, ahol legalább egy szolga lakott, az együttes aránya százalékban kifejezve nem éri el az 5%-ot sem. Ez magyarázható azzal, hogy a városban viszonylag kevés ember volt, akinek szüksége lett volna szolgák alkalmazására, mert csak azoknál a személyeknél jelennek meg, akiknek viszonylag nagyobb szántója és számos haszonállata van. A városban élő szolgákra vonatkozóan fentebb tett megállapításunk szerint az 52 személyen felül további 19 eredendően szolnoki lakos szolgál máshol, vagyis életvitelszerűen más településen él.

HÁZTULAJDON

Az adózó háztartásfőket figyelembe véve a háztulajdonnal rendelkezők száma 1311 fő, ami az adózó lakosság kicsivel több, mint kétharmadát jelenti.[92] A házatlan zsellérek számából (349 fő), valamint a már fentebb említett problémakör ismeretében tudjuk, hogy saját házzal nem rendelkező jobbágyok is éltek a településen. Ebből adódóan már lehet következtetéseket levonni arra vonatkozóan, hány olyan személy él a településen, akik saját háztulajdonnal nem rendelkeznek. 355 olyan háztartásfőnek kellene szerepelnie az összeírásban, aki háztulajdonnal nem rendelkezik, de mégis 354 háztartásfőnek (21,26%) nincs saját háza. A javításokról szóló rész magyarázatot ad arra, hogyan lehetséges, hogy a mi számolásunk és az összeírás javított változata között még mindig eltérés mutatkozik. Az eltérést az 1236-os számmal jelzett *Mérszáros Joa. uxor* adatai okozzák, amik alapján ő házatlan zsellér, de mégis van háztulajdona. Az 1833. évi javításban sem korrigálták ezt az ellentmondást, hogy rendelkezik-e háztulajdonnal, ha igen, akkor a társadalmi státusza nem házatlan, hanem házas zsellér. Fordított esetben logikusan házatlan zsellér, aki nem rendelkezhet saját háztulajdonnal, hiszen akkor bérleményben lakik.

[89] 116. *Molnár Joan,* 753. *Guba Mich.*
[90] 40. *Baris Teod.*
[91] Ld. a 7. sz. mellékletet: A szolgák száma háztartásonként.
[92] Ld. a 8. sz. mellékletet: Háztartások háztulajdon alapján.

Azoknál a személyeknél, akik saját háztulajdonnal nem rendelkeznek, 6 jobbágy található, ők azok, akik korábban duplikálva jelentek meg az 1828. évi összeírásban. A rájuk vonatkozó többlet információk a megjegyzések fórovatban olvashatók. Ezek alapján 5 fő egy idegen házban lakik bérlőként,[93] és 1 személy kántor,[94] vagyis egyházi birtokon lakhat, ami az összeírásba az adómentesség miatt nem kerülhetett bele, de az állatállománya után köteles adót fizetni.

24 személyről tudjuk biztosan, hogy háztulajdonnal rendelkezik, de mégsem használja lakóhelyként az épületet, ők alkotják a háztulajdonosok 1,83%-át. Őket további három csoportra tudjuk bontani a 14. fórovat szerint: 3 ház üres (0,23%), 8 személy másik házban (0,61%), 13 pedig máshol él (0,99%). Az utóbbit további alcsoportokra bontjuk: 1. nem tudjuk pontosan hol él, 2. tudjuk pontosan hol él. Az üres házak tulajdonosai között két férfi és egy özvegy található. Ezek közül az 1076-os számmal jelzett *Kupay Jos.* esetét fentebb már ismertettük, viszont ugyanez a következtetés az 1136-os számot viselő *Sárkány Andr.* esetében is helytálló. A harmadik személy *Alberti Ant. vid.* (1662.) már a név mögött jelzi a nő özvegy mivoltát, mindez arra enged következtetni, hogy elköltözött a férje halála utána valamelyik rokonához. A második eset, ha valaki nem a saját tulajdonú házában él. Itt egy személyről tudjuk biztosan hol él, mert a *Császi Fran.* (131.) sorában az *összeírva a 121-nél* megjegyzés szerepel,[95] valamint hozzá tartozó egyéb adatok a háztulajdonon kívül nincsenek az összeírásban. A 121-es számmal jelölt szintén *Császi Fran.* az előbbi apja, hiszen egy gyermeke van az összeírás szerint és 4 adózó él a háztartásban. Valójában az ifjabb Császi háza is tartozhatna az üresekhez vagy bérleményekhez, de ezzel kapcsolatban semmilyen adatot nem tartalmaz az összeírás. A további 7 személyről csak azt tudjuk, hogy másik házban élnek, de pontosabb információ nem áll rendelkezésünkre. Az utolsó csoportot azok alkotják, akik egyértelműen máshol élnek. Közülük 3 személy pontos lakhelyét ismerjük, mert ezt a megjegyzések alatt feltüntették. *Czakó Geor. Uxor* (13.) Derzsi-gáton,[96] *Antal Steph.* (383.) Tószegen,[97] és *Viderman Mat.* (1097.) Sz.Györgyön él.[98] *Hegedűs Math.*-ról (1068.) tudjuk, hogy máshol él, ő az egyetlen, akinél megtalálható az oka annak, miért nem a településen lakik. A további 9 személyre

[93]*Colonus hic propriam Domum non habet habitat in aliena,* és tartalmi változatai. 220. *Szántó Steph.,* 943. *Bársony Jos.,* 1252. *Csordás Steph.*, 1353. *Németh Jo.*, 1405. *Balázs Fra*.
[94]607. *Molnár Jos., cantor.*
[95]*Conscriptus sub 121.*
[96]Vályi András: *Magyar Országnak leírása* 1., Buda, Universitas nyomdája, 1796, 481.
[97]Tó-Szegh, MNL-OL-W-21-6-N-26.
[98]Szent-György elnevezésű települést találhatunk: a Jászkerületben, Csongrád, Esztergom, Sopron és Vas vármegyében. MNL-OL-W-21-6-N-26.

vonatkozóan nem rendelkezünk bővebb információval, hiszen a megjegyzéseknél csak arról tájékozódhatunk, hogy máshol laknak, tehát nem tartoznak a város lakói közé.

FOGLALKOZÁS SZERINTI MEGOSZLÁS

A településen élőkre vonatkozóan több főrovat segítségével juthatunk információkhoz. A 3. főrovat alrovatai a társadalmi helyzetre, értelmiségiekre, valamint a foglalkozásra vonatkozóan rejtenek adatot. Az 1833. évi javított változatban már kevesebb honoráciort találunk, mert a városi bíró[99] város jegyzői,[100] és tanítója nem tartoznak közéjük, továbbá a kiskereskedők és mesteremberek csoportja 1-1 fővel bővült. Az 1828. évi összeírás utasítása alapján az előbbieket akkor is értelmiségiként kellett összeírni, ha nem voltak azok. A javítás után 8 értelmiségire, 175 mesteremberre és 5 kiskereskedőre vonatkozó adatokat találunk. Ezen adatok duplikálást tartalmaznak, mert egy személy honorácior és mesterember, egy másik pedig honorácior és kiskereskedő is, így összesen 186 főről szólunk. A társadalmi státuszukat tekintve a honoráciorok többsége házas zsellér (5; 2,69%), de van 1 jobbágy (0,54%), 1 házatlan zsellér (0,54%), aki értelmiségi és mesterember, valamint 1 házas zsellér (0,54%), aki kereskedő is. A kiskereskedők közül 2 házas zsellér (1,08%) és 2 házatlan zsellér (1,08%). A mesteremberek többsége házas zsellér (144; 77,42%), de 30 házatlan zsellér (16,13%) mestersége révén idetartozik.[101] Rájuk vonatkozó pontosabb adatokat a megjegyzések tartalmaznak, viszont a honoráciorokra vonatkozóan egy személynél találunk bővebb információt a foglalkozása tekintetében.

A mesterségek és foglalkozások szintén 186 személyre vonatkozó adatot rejtenek, akik nem a városvezetéssel kapcsolatos feladatot töltenek be. A 9. sz. mellékletben a már fentebb bemutatott 5 kiskereskedő és 175 iparos mesterségekre bontva látható, valamint ezeken kívül 1 bába, 1 juhász, 2 gyógyszerész, 1 tanító és 1 kántor jelenik meg.[102] A tanító és a gyógyszerészek nem számítanak értelmiséginek, ezért a bába az egyetlen, aki a honoráciorokhoz tartozik. A 31 foglalkozás közül kizárólag 1, a csizmadiák (1,47%) alkotják az összeírt lakosság több, mint 1%-át, őket követik a szűcsök, akik az összeírásban szereplők 0,71%-át teszik ki. 20 foglalkozást az adózók kevesebb mint 0,1%-a űz, 2-t a 0,1-0,19%-a, 3-at a 0,2-0,29% -a, valamint 4-et a 0,3-0,39%-a. Ennek alapján az adóösszeírásban szereplő személyek 5,27%-ának ismerjük

[99]1010. *Kutzora Ant., judex oppidi.*
[100]204. *Szepesy Mich.,* 1650. *Straub Fran.*
[101]Ld. a 9. sz. mellékletet: Név szerint összeírt adózó személyek megoszlása társadalmi helyzetük és foglalkozásuk szerint.
[102]Ld. a 10. sz. mellékletet: Szolnok adózó lakosságának foglalkozási megoszlása.

foglalkozását, ha a katonák, szolgák, város vezetőség és tisztviselők adatait is hozzáadjuk, akkor a 10,17%-ról rendelkezünk valamilyen információval.

Az iparosokról a 3. főrovat 11. alrovata és a 14. főrovat segítségével lehet képet alkotni. Ez utóbbi megadja a foglalkozás latin nevét, és az iparossal dolgozó segédek számát. 25 mesterség közül kevesebb, mint felének volt legalább egy segédje, és mindössze 4 iparos dolgozott két segéddel. Egyes mesterségeket űzők csak segéd nélkül dolgoznak, míg mások kizárólag segéddel. Ezek többnyire azoknál jelennek meg, ahol 1-3 személy űzi az adott mesterséget, bár a kádároknál megfigyelhető, hogy mind a 6 fő egyedül dolgozik. A kettő varga közül csak az egyik dolgozik segéddel. A legtöbb iparos csizmadia (29,71%). Őket követik a szűcsök (14,29%), a szabók (6,86%) takácsok (6,86%), kalaposok (6,29%), molnárok (6,29%), asztalosok (5,71%), kovácsok (4%), tímárok (4%) és kádárok (3,43%). Az egyéb 10 mesterséget űzők együttvéve 12,54%-ot tesznek ki.[103] A csizmadiák munkájához szorosan kapcsolódnak a tímárok, hiszen az általuk megdolgozott bőr adja az alapanyagot számukra. A szűcsök számára a gyapjú fontos, melynek egy része a város állatállományát tekintve adott volt. Megállapítható, hogy a mesterségek összetétele sokszínű, bár némelyik kisebb arányban van képviselve, mégis ellátás szempontjából elengedőnek tekinthető ezek száma.

GABONATERMÉS

A gabonatermésre vonatkozóan csak a 6. főrovat 1. alrovatát, a jobbágy- vagy polgárjogon kezelt szántó bevetéséhez szükséges gabona mennyiségét pozsonyi mérőben adták meg. Bár megjelennek nem jobbágy személyek soraiban is adatok, hogy mennyi a vetéshez szükséges gabona, de ezek elírásra vezethetők vissza, és a közvetlenül alatta vagy felette összeírt jobbágyhoz tartozónak tekinthetők. Erre példa *Mérszáros Joa. xor* (1236.), aki házatlan zsellérként 6 pozsonyi mérővel veti be a szántót, viszont az 1237-es számú *Balázs Mich-nél* (jobbágy) az adat helye üresen maradt.

Az összeírt 4506 pozsonyi mérő vetésre használt gabona 535 háztartáshoz köthető. 3 háztartásnál 3 pozsonyi mérőt (0,2%), 325-nél 6 pozsonyi mérőt (43,28%), 33-nál 9 pozsonyi mérőt (6,69%), 136-nál 12 pozsonyi mérőt (36,22%), 30-nál 18 pozsonyi mérőt (11,98%), valamint 2-nél 30 pozsonyi mérőt (1,33%) használtak.[104] A vetésre használt gabona átlaga 8,42 pozsonyi mérő. Leggyakrabban 6 pozsonyi mérővel vetettek, viszont csupán két háztartás használ 30 pozsonyi mérőt, ami az összes jobbágy 0,37%-át jelenti, viszont 3,5-szer több a települési

[103]Ld. a 11. sz. mellékletet: Az iparosok foglalkozási viszonyai.
[104]Ld. a 12. sz. mellékletet: A jobbágyok vetésre használt gabonamennyisége pozsonyi mérőben.

átlagnál. Összegezve a szántók nagyságát a bevetésre használt gabona mennyisége alapján határozták meg. Jelen dolgozatunkban főleg az adózó társadalmat vizsgáljuk, így a termésre és szántókra vonatkozó bővebb adatok kiszámítására és ismertetésére nem kerül sor. A hiányzó adatok pótlása a javítás során sem történt meg, így azon városok segítségével, ahol felírták ezeket, lehetne hozzávetőlegesen meghatározni azokat.

ÁLLATÁLLOMÁNY

Az állatállományt szintén a jobbágyokra vonatkozóan lehet bemutatni. A teljes állatállomány, amit faj és kor alapján írtak össze, 5029 állatot jelent. A 10. főrovat első három alrovatában összesen 1096 ökör (21,79%), 448 anyatehén (8,91%) és 135 meddő tehén (2,68%) van feltüntetve. 190 üsző és bika közül 52 db 3 évnél idősebb (1,03%), 138 db 2 évnél idősebb (2,74%). A lovak többsége, 940 db 3 évnél idősebb (18,69%), 3 db pedig 2 évnél idősebb (0,06%). A legmagasabb, 1936, az 1 évesnél idősebb juhok száma (38,5%), ezek őrzését és gondozását a juhász végzi, aki szerepel is az összeírottak között. Az 1 évnél idősebb sertések száma a juhokhoz viszonyítva csekélyebb (5,59%), mindössze 281.[105]

A 10. és 11. főrovatok adatai háztartásra vannak bontva, a 9 alrovat alapján közöljük az összes jobbágyháztartás hány százaléka rendelkezik legalább egy ilyen állattal. A juhok száma magas, de csak a jobbágyok 28,04%-ának van. Ezzel szemben a juhoknál sokkal szélesebb körben elterjedt az ökör, a 3 évnél idősebb ló és az anyatehén, hiszen a jobbágy lakosság több, mint 65%-a bírja ezeket az állatokat. Az ökör a szállításban és a mezei munkában fontos, mint igás. A meddő tehenek a háztartások 20%-ában vannak jelen, és a jobbágyok 28,04%-a tart sertést. Az üszők és bikák közül a 3 évnél idősebbek (5,79%) kisebb arányban vannak az összeírásban a 2 évnél fiatalabbakhoz (17,2%) képest. A háztartások körében a legkisebb arányban a 2 évnél idősebb lovak jelennek meg (0,37%).[106] Megállapítható, hogy az állatállomány összeírásban szereplő számait tekintve, egy viszonylag jelentős differenciálódás, anyagilag aránytalan eloszlás mutatkozik meg. Ennek oka a jobbágyok különböző anyagi helyzetére visszavezethető lenne, ha ezeket a gabonatermés hozammal és a pénzügyi adatokkal összevetve is vizsgálnánk.

[105]Ld. a 13. sz. mellékletet: A jobbágyok teljes állatállományának megoszlása fajta és kor szerint.
[106]Ld. a 14. sz. mellékletet: A háztartások állatállománya.

FIATALABB SZEMÉLYEK

Az összeírás elemzése során egyetlen rövidítés feloldása jelentette a legnagyobb kihívást, hiszen a szakirodalomban eltérő információkat találunk arra vonatkozóan, mit is jelenthet a szó előtti *I*. betű. Az összeírás kizárólag egy felekezetre, az izraelitákra, vonatkozóan tartalmaz adatokat,[107] aminek egyik latin megfelelője a *iudaeus*. Erdei Aranka munkája során arra a következtetésre jutott, hogy a zsidókat vagy házatlan zsellérként, vagy házaló kereskedőként írták össze,[108] a táblázatunkat tekintve ez a többségre igaz lenne. Bohony Nándor 1985-ben arra a megállapításra jutott, hogy abban az esetben, ha két adóköteles háztartásfő ugyanazt a nevet viselte, akkor a *junior* szó megtalálható az ifjabb neve mögött.[109] A mi esetünkben bár a rövidítések a név előtt olvashatók, mégis úgy véltük, hogy ez utóbbi jelentést hordozhatja magában. Az érintett személyek adatai közül a 2., 3. és 14. főrovatot használtuk fel. 6 házatlan zsellér,1 házas - és 1 jobbágy lakik a városban, közülük 1 személy tartozik a 60 év felettiek csoportjához.[110] Ebben az esetben szintén a felcserélés a magyarázat, hiszen az 538-as számmal jelölt *Fejér Joan*. adatait tekintve megfelel a fiatalabbak csoportját jellemzőknek. Ez a személy 18-60 év közötti házas zsellér, aki katona, ezért csak egy adózó van a családban. Bár ezen személyek viszonylag távol helyezkednek el egymástól a többi eset alapján, mert 6 esetben vagy egymás után, vagy 3-4 név közbe ékelődése után követik egymást. *Ketskés Jos*. esetében 101, míg *Fejér*ék esetében 164 név található közöttük. Egyedül *Kot Antonius* esetében megállapítható, hogy nem tartalmaz az összeírás másik személyt, aki ezzel a vezetéknévvel van összeírva. Ahhoz, hogy ezt a problematikát meg lehessen oldani szükséges az anyakönyvek, valamint a zsidó összeírások bevonása, viszont erre a jelen dolgozat keretében nem nyílt lehetőségünk.

LIMITÁCIÓK

Kutatásunk limitációja az 1828. évi országos összeírás rejtette nehézségeken alapul. Hiába szándékos a betűk szép formálása, az írás kalligrafikus, ami a mai ember szeme számára ismeretlenként hat. Ahhoz, hogy a nevek megfejtése pontos legyen, többször el kell olvasni, mert nem lehet egyértelmű útmutatót találni, ami minden kérdésre választ ad. Ekkor még a latin nyelv volt a hivatalos, ezért az összeírásban szereplő nevek latin változatai, azok és egyéb szavak rövidítései szintén nem segítik elő a gyors kutatói munkát. Bár elérhető egy paleográfiai

[107]Bottló 1957, 268.
[108]Erdei 1986, 19-20.
[109]Bohony 1985, 91.
[110]Ld. a 15. sz. mellékletet: A „fiatalabb" adózó személyek adatai.

példatár (1828) az MNL honlapján, ami általános segítséget nyújthat, és a munkánk kezdete óta az online adatbázis is megjelent, de a kézírásfelismerő szoftver sok esetben csak százalékos egyezéseket állapít meg bizonyos lehetőségekkel a nevekre vonatkozóan.

Az adatok feldolgozása során többször szembesültünk az adózó személyekre vonatkozó sorok kitöltésének helytelenségeivel. Ennek alapján számos adat nem a megfelelő sorba került, ami a dokumentum megbízható feldolgozását akadályozza. A téves adatok észrevétele és korrigálása körültekintést igényel, ezekre a munka során kiemelt figyelmet kell fordítani.

A más megyékben készült összeírás feldolgozásait körülményes összehasonlításra felhasználni, és nem lehet tényként kezelni, mert ugyanazon kérdésekben sokszor máshogy döntöttek az írnokok, mint az adóköteles nemesi porták, adóköteles nemesi állatállomány, adóköteles nemesek által foglalkoztatott mesteremberek összeírandók-e, vagy mint a bérlő jobbágy házatlan zsellérnek tekinthető-e.

KONKLÚZIÓ

A szakirodalom kritikai feldolgozása és az 1828. évi országos összeírás adatainak értelmezése, elemzése és értékelése után megállapítható, hogy az adatállomány felhasználható az 1828-ban Szolnokon élő adózó népesség viszonyainak ismertetésére. Az összeírásban a javítások ellenére is fellelhetők hibák, ezért annak vizsgálatakor nem elég a *Latus* sorok ellenőrzése és feldolgozása, hanem az összes név szerint szereplő személy fő- és alrovatok tartalmazta adatait figyelembe kell venni, azokat egymással összevetve kell elemezni. Ezenkívül fontos az összeírást feldolgozó egyéb munkák módszereinek, tapasztalatainak és az azok által felhasznált összeírás problematikájának ismerete.

Az összeírás célja eredetileg az adóviszonyok rendezése, a települések adóalapjának a meghatározása, ezért elsősorban az adózó társadalom adatainak megismerésére alkalmas. Ennek segítségével viszonylag pontos ismereteket szerezhetünk az összeírásban szereplő személyek és azok háztartásainak helyzetéről. Megállapítható a szolnoki háztartások nagysága a 18 és 60 közötti személyekre vonatkozóan, emellett az adózó háztartásfő társadalmi státusza, korcsoportja, gabonatermés hozama, állatállománya, lakhatása és foglalkozása. Az eredményeink alapján következtetések vonhatók le a településen dominánsnak nevezhető mesterségekről és az állatállomány kapcsolatáról. Az összeírás részletes ismerete alapján a vagyoni helyzet figyelembevételével viszonylag nagy pontossággal összeállítható a korabeli Szolnok adózó társadalmának összetételére vonatkozó becslés.

Szolnok 1828. évi adózóinak, valamint természetföldrajzi helyzetének és adottságainak ismeretében a sajátos helyzete az összeírásban is megmutatkozik. A folyószabályozás előtti időszakot tekintve elmondható Szolnokról, hogy a kézműipari tevékenységet űző mesteremberek közül a csizmadiák, és a juhot, illetve ökröt és teheneket, lovakat tartó háztartások voltak jelen a legnagyobb létszámban. A XIX. században hatalmas fejlődési ívet leíró városban az általunk vizsgált pontszerű pillanatban már jelen vannak olyan potenciális, főleg kézműipari, és állattartási adottságok, melyek a század második felében ugródeszkaként szolgáltak a város robbanásszerű fejlődéséhez. Ezen adottságok továbbá az iparos-polgári társadalom fejlődéséhez és további szisztematikus rétegződéséhez is katalizáló tényezőt jelentettek, s ilyen módon elősegítették az urbanizációs folyamatot is. Emellett megállapítható, hogy az összeírás tartalmazta adatok – a javítások után –viszonylagos képet szolgáltatnak a kamara számára a korabeli Szolnok térségben betöltött szerepéről. A gabonatermés hozama és az állatállomány nagysága a település gazdasági viszonyait mutatja be. A Bácskai Vera és Nagy Lajos nyomán készített városhálózatot bemutató térképen[111] a település földrajzi helyzete jól látható, vagyis az Alföld közepén és a Tisza jobb partján fekszik. A Tisza jelentősége abban rejlik, hogy hamarosan megkezdődik a folyószabályozás, amelynek következtében hajózhatóvá válik, így a termékek és termények szállítási ideje lerövidül. Az ország második vasútvonalának megépítését mindez előkészítette. A város közvetlen környékén nem található a korban hasonló nagyságrendű település, ezt az összeírás adatai is tükrözik. Összességében a fejlődésének elindulásához hozzájárult az összeírás elkészítése, de a város társadalmi és gazdasági számadatai részben előrevetítik a korszak végén betöltött szerepét.

Az 1828. évi országos összeírás anyagát vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy mivel az összeírás elsődleges feladata az adott település adóalapjának megállapításához szükséges információ összegyűjtése volt, csak rendkívül korlátozott mértékben használható fel olyan feladatokra, mint az adott település nemeseinek felkutatása, vagy az adózók vallási megoszlásának kimutatása. E két eshetőség közül egyik sem volt az összeírás feladata, s előbbinél igen sok múlott az írnokok és a helyhatóságok döntésein, hogyan regisztrálják adataikat, utóbbi tekintetében pedig kizárólag az izraelita vallású adózókat látták el külön jelöléssel, amiket szintén nehezen megállapítható módon és korántsem egységesen jelölnek. Az előzőekhez hasonlóan nem alkalmas az összeírás arra sem, hogy a nevek alapján a nemzetiségre vonatkozóan vonjunk le következtetéseket. Az 1828. évi országos összeírás anyagának ilyen jellegű kutatásokra használt eredményei mindenképpen limitáltak.

[111]Katus László: A modern Magyarország születése: Magyarország története 1711-1914, Pécs, Kronosz Kiadó, 2021, 150.

KITEKINTÉS

A dolgozat elkészítése során folyamatosan jeleztük, milyen további kutatásokat rejt az 1828. évi országos összeírás és mely forrásokat érdemes felhasználni a jövőben, hogy átfogóbb képet kaphassunk a társadalomról. Ezek ismertetését röviden a már említett pontok mentén rendszerezzük.

A szolgálólányok lokális vizsgálatának érdekében a dicalis összeírások használhatók fel. Ennek szükségességét a már fentebb bemutatott problémakör indokolja, miszerint a 1827/28. évi. járási sommázat tartalmaz rájuk vonatkozó adatokat.

Az összeírásban található személyek, pontosabban fiatalabbak és utódok, családi kapcsolatainak feltérképezéséhez a születési-, házassági- és halotti anyakönyvekkel történő összevetésre van szükség. Ezekből a társadalom rekonstruálásához fontos információk nyerhetők ki, nemességre vonatkozó adatokat is tartalmaznak, segítségükkel elkészíthető a településre jellemző családmodell rekonstruálása. A zsidó összeírások kutatásba történő bevonásával lehetőség nyílik az összeírásban ezen személyek megkeresésére.

A hiányzó mezőgazdasági adatokat más települések összeírásainak segítségével hozzávetőlegesen pótolni lehet. Ehhez Bohony Nándor 1985-ös tanulmányában pontosan kidolgozott útmutatással szolgál.

Nem utolsó sorban a település fejlődésének vizsgálatához elengedhetetlen a vasúttörténet. Ahhoz, hogy megállapíthassuk, milyen szerepet kapott az összeírás a vasúthálózatok irányainak meghatározásánál, a jegyzőkönyvek elemzését kell elvégezni. Az ország második vasútvonala ugyanis a Pest-Szolnok vonalon épül meg, továbbá a vonal csaknem tíz év múlva Debrecennel is összekötésre került.

Szandaszőlős adataival kiegészítve tovább vizsgálható Szolnok fejlődése, mert szolnoki gazdák ültettek szőlősöket a területre. Szanda fejlődése mégis hamarosan fejlődésnek indult és 1891-ben megalapították az első iskolát a településen.

Ezen kérdéskörök vizsgálatával a későbbiekben foglalkozni szeretnénk, hogy a város társadalmi- és gazdasági helyzetét országos kontextusba helyezzük, és a korszak általános jellemzőinek tükrében fejlettségi szempontból is értékelhessük.

FORRÁSOK

MNL-HML-IV.1.b. Heves és Külső-Szolnok vármegye nemesi közgyűlésének és jegykönyvei és iratai, Közgyűlési iratok.
MNL-HML-IV.1.e. Heves és Külső-Szolnok vármegye nemesi közgyűlésének és jegykönyvei és iratai, Országgyűlési iratok, Követi utasítások, jelentések (1827.).
MNL-HML-IV.7.a. Heves és Külső-Szolnok vármegye adószedőjének iratai, Országos összeírások, 1720-1836, 19. téka.
MNL-HML-IV.7.b. Heves és Külső-Szolnok vármegye adószedőjének iratai, Adóösszeírások, Megyei összesítői az 1816-1830. évi dicalis adóösszeírásoknak.
MNL-OL-W-21-6-N-26--Heves és Külső-Szolnok vármegye-132-132e.

IRODALOM

BÁCSKAI VERA: *Városok és polgárok Magyarországon* I., Budapest, Nemzeti Kulturális Alap, 2007.
BÁCSKAI VERA – NAGY LAJOS: *Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984.
BERECZ ANITA: Eger kiváltságos mezővárosi polgárai a 19. század elején, *Korall*, XX, 2019/78, 114-133.
BOHONY NÁNDOR: Adózó gazdaság és társadalom Egerben: Az 1828. évi összeírás alapján, *Agrártörténeti Szemle*, XXVII, 1985/1-2, 66-157.
BOHONY NÁNDOR: Földművelés és állattartás Egerben és az Eger-völgy falvaiban az 1828. évi országos összeírás tükrében, in Kovács Béla (szerk.): *Archívum: A Heves megyei Levéltár közleményei*, Révai Nyomda, Eger, 1983, 42-62.
BOHONY NÁNDOR: Visonta gazdasága és társadalma az 1828-as országos összeírás tükrében, *Agrártörténeti Szemle*, XX, 1978/3-4, 526-539.
BOTTLÓ BÉLA: Az 1828. évi országos összeírás, in Kovacsics József: *A történeti statisztika forrásai*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957, 242-272.
ERDEI ARANKA: *Békés megye társadalma és gazdasága 1828-ban*, Gyula, Békés megyei Levéltár, 1986.
VERSEGHY FERENC: Külső Szolnok, in Heinrich Gusztáv (szerk.): *Verseghy Ferenc kisebb költeményei*, Budapest, Franklin-Társulat, 1910, 89-90.

HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN: Társadalmi és gazdasági hierarchia a dikális adórendszerben: Moson vármegye adókulcs-tervezete (1838), *Korall*, VI, 2005/19-20. 160- 189.
H. PÁLFY ILONA: Győr szabad királyi város az 1828. évi összeírás megvilágításában, *Statisztikai Szemle*, 1934/5, 367-376.
H. PÁLFY ILONA: Kecskemét adózó lakossága az 1828. évben, *Statisztikai Szemle*, 1935/5, 382-397.
H. PÁLFY ILONA: Szombathely város adózó lakossága 1828-ban, Ó-Perent és Szent-Márton községekkel együtt, *Statisztikai Szemle*, 1937/5, 469-481.
I.J.: A ' magyar középponti vasút' pestszolnoki vonalának megnyitása, *Pesti Hírlap*, 1847/943, 1.
KATUS LÁSZLÓ: *A modern Magyarország születése: Magyarország története 1711-1914*, Pécs, Kronosz Kiadó, 2021, 150.
NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* I., Pest, Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1857, 90-92.
NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* III., Pest, Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1858, 234-235.
NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* VI., Pest, Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1860, 399-401, 404.
NAGY IVÁN: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal* VII., Pest, Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1860, 267-269.
OROSZ ERNŐ: *Heves- és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családjai*, Eger, Egri Nyomda- Részvénytársaság, 1906, 185.
SOÓS IMRE: *Heves és Külső-Szolnok megye 1772-1849. évi rovásadó összeírása*, Eger, a Heves megyei Levéltár kiadványa, 1973.
SZIKSZAI MIHÁLY*:* A vasút Szolnok lendítő ereje, In: M. Román Béla et al. (szerk.): *Szolnok könyve: fejezetek a város történelméből*, Szolnok, Tisza Nyomda Kft., 2010, 87-95.
SZŰCS ZOLTÁN: A háztartás és család fogalma, *Statisztikai Módszertani Füzetek 47*, Budapest, KSH, 2006, 7.
TAGÁNYI KÁROLY: Az 1828-iki országos összeírás végleges eredményei, *Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle*, III, 1896, 110-117, 206-213.
THIRRING GUSZTÁV: Népesedésünk kútforrásai a mult század első felében, in Pauer Imre: *Értekezések a társadalmi tudományok köréből* XII/10., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1903.

TÖMBÖLY JÁNOS: *Vas Vármegye jobbágygazdálkodása az 1828. évi összeírás alapján*, Pécs, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1939.
VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országnak leírása* 1., Buda, Universitas nyomdája, 1796, 481.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

1790/91. évi XXXIII. tc. *a népességnek közigazgatási és katonai czélból való összeirásáról,* https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=79000033.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D25 (2022. 11. 05.)
1802. évi II. tc. *a nem nemes népesség összeírásáról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=80200002.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D26 (2022. 11. 05.)
1827. évi VII. tc. *a porták megigazítására szolgáló országos összeírásról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=82700007.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?pagenum%3D26 (2022. 11. 05.)
1836. évi XXV. tc. *Ország köz-javát és kereskedését gyarapító magányos vállalatokról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=83600025.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D27 (2022. 11. 06.)
1876. évi XXXIII. tc. *Némely törvényhatóság területének szabályozásáról és az ezzel kapcsolatos intézkedésekről*, 3. https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=87600033.TV&targetdate=&printTitle=1876.+%C3%A9vi+XXXIII.+t%C3%B6rv%C3%A9nycikk&referer=1000ev (2022. 11. 06.)
1877. évi I. tc. *Némely törvényhatóságok véglegesen megállapitott területének 1876. évi XXXIII. tc. rendelkezése folytán törvénybe oktatásáról*, https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=87700001.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D30 (2022. 11. 06.)
Magyar Királyság (1782-1785) - Első katonai felméréshttps://maps.arcanum.com/hu/map/first-survey-hungary/?layers=147&bbox=2114768.9296232606%2C6020216.686044222%2C2129282.4103689087%2C6025662.824309541 (2022. 11. 05.)
Magyar Királyság (1819-1869) - Második katonai felmérés https://maps.arcanum.com/hu/map/secondsurvey-hungary/?layers=5&bbox=2114100.105625749%2C6020937.942469571%2C2128613.586371397%2C6026384.08073489 (2022. 11. 05.)

Szerényi Ildikó – Kántás Balázs: *Paleográfiai példatár (1828): Az 1828. évi országos összeírásban szereplő nevek kiolvasásához és átírásához*, MNL. https://mnl.gov.hu/sites/default/files/orszagos_leveltar/paleografiai_peldatar_friss.pdf (2022. 11. 19.)